

Tartu Riiklik Ülikool
Üldajaloo Katuder

Thomas More ja tema "Utopia"

Diplomitöö

Ilve Maas

Tallinn 1956

Sissejuhatus

Käesolev töö näsitleb ühte tähtsamat momenti sotsialistliku mõtte arenguloos, nimelt utopistliku sotsialismi tekkeajärku.

Paljusid esirindloku inimesi on huvitanud küsimus ideaalse ühiskonna loomisest. Nimetatud probleem on sama vana kui klassiühiskond, mis kujunes välja soses ühiskondliku tööjaotuse tekkinisega ja sellest tingitud erasomanduse ilmnemisega. Erasomanduses, mis võimaldas ühel suhteliselt väikesearvulisel inimestegupil endale allutada ja enda heaks töötama panna suuri rahvahulki, nägid progressiivse

mõtelaadiga inimesed ei hinnanud esine-
 vate pahede alust ja põhjust. Juba Pla-
 ton - üks Vana-Kreeka filosoofidest - rõ-
 helles eromanduse kaotamise tarvidu-
 sest, kuigi arnult filosoofide ja sõdurite
 hulgas. Thomas More oli esimene, kes
 tõstis eromanduse kaotamise probleemi
 üles täies ulatuses. Tä andis oma teo-
 ses „Nüüama tulus kui lõbus muldne
 raamat painmast riiginorast ja uuest
 saarest Utopiast“¹⁾, mis on üldiselt
 tuntud lühendatud pealkirja all „Uto-
 pia“, kaasaegse eromandusele rajatud
 ühiskonnana kriitika ja visandas
 samas ka ideaalse ühiskonna, mille
 aluseks on ühiskondliku omand, ühiskond-
 lise tootmise ja jaotamise. Seejärgi ta
 esimese kätte kirjeldada sotsialist-
 lisse ühiskonda.

Thomas Morese kirjeldatud
 ideaalne sotsialistlik ühiskond muu-
 lub täielikult fantaasia valdkonda

---

¹⁾ Teose pealkiri originaalis: „Libellus aureus
 nec minus salutaris quam festivus de opti-
 mo reipublicae statu deque nova insula Utopia“

ja ei oma mingit sidet raasaege tege-
 nusega. Arvestades ajajärku, millel elas
 Thomas More, ei saagi see teisi olla.
 „Ühiskondlike ülesannete lahendus,“ na-
 gu kirjutas Fr. Engels nimetatud ajajärku
 iseloomustades, „mis peitus alles välja-
 arenemata majanduslikes suhetes, tuli
 luma peast. Ühiskondlike nõud-
 aiult pändus; nende nõrvaldamine oli
 mõtlema intellekti ülesandeks. Asi seisis
 selles, et tuli leiutada uus ühiskondi-
 ku formaatüüsi süsteem...“¹⁾

Moreuse teose „Utopia“ levik väi-
 tab, kui võrd vajaliku ja põhjendatud eli-
 sellise teose loomine. „Utopiast“ ilmus ju-
 ba Thomas Moreuse eluajal neli trüki.
 Üldse ilmus „Utopia“ XVII sajandil na-
 hendas trüki (originaal), millele lisandus
 veel seitse trüki tõlkes (inglise, saksa,
 prantsuse, itaalia ja hollandi keeles).²⁾
 Selline levik on otsu hämmastav, sest te-

¹⁾ Friedrich Engels, Anti-Dühring, Tallinn 1954,
 lk. 226

²⁾ А. У. Мартем, Утопия и перебоги, Утопия,
 Томас Мор, Утопия, Москва МСМЛIII, lk. 257-263

leb arvustada, et kirjandus oli tol ajal vä-
ga vähe levinud, mis tegi teose nähte saa-
matuks rahvahulnatele.

"Utopia" populaarsus oli suur
ka järgnevatel sajanditel. Kõik sot-
sialistliku mõtte arendajad, nagu Toma-
sso Campanella, kes tegutses XVI - XVII sajandil rahetusel; Jean Meslier, Gabriel Bonnot
Mably ja Morelly XVIII sajandil ning Clau-
de Henri Saint-Simon, Charles Fourier, Ro-
bert Owen, Tšernõševski ja Dobroljubov XIX
sajandil on teda kasutanud oma õpe-
tuste väljatöötamisel ja teoste kirjuta-
misel. Kuigi neist igüks tõi midagi uut
juurde, mis arendas edasi sotsialistlikke
mõtteid, iseloomustas nende kõigi ühiskon-
na ümberkondaduse plaane unistuslik-
kus - utopilisus, nad olid jüstita-
tud lahkus ühiskonna reaalsest elust
ja klassiroitlusest. "Need uued sotsiaal-
sed süsteemid olid juba ette määratud
jääma utopiatega; ja mida üksikajalisemalt
nad välja töötati, seda enam pidid nad
nanduma puhta fantaasia valdkonda." ¹⁾

¹⁾ Fr. Engels, Anti-Dühring, lk. 226

Alles Karl Marx ja Friedrich Engels muut-
sid sotsialismi utopiast teaduseks.

Käesoleva töö peamiseks ülesan-
dens on näidata Thomas Morese täht-
sust utopistliku sotsialismi rajajana ja
ühtlasi selgitada, mivõrd hinnatav on
tema teos „Utopia“ noorsage ühiskond-
liku nõua pahede talastamatu kriitise-
nime nõu analüüsimise poolest. Töös
on püütud kirjeldada Morese poolt
kirjutatud sotsialistliku ühiskonda,
tõstes esile selles erinevaid progressiivseid
ideid ja tuues välja ka puudusi. Peamis-
ande nõual on töö esmärgiks ka sul-
tustustada utopistliku sotsialismi tar-
ajajärge isearasusi ning näidata mitli-
ne tähtsus on utopilisel sotsialismil
sotsialistliku mõtte arenguloos.

Töö kirjutanisel on kasutatud
marxismi-leninismi klassikute teoseid,
et õigesti lahendada töös ette tulevaid
probleeme ja käsitledava temaga seos-
olevaid küsimusi.

Põhiallikas on töö koostamisel
olnud Thomas Morese „Utopia“ nimine
hõltseltne väljaanne, mis ilmus Nõunogude

lõidus 1953. aastal ja omab erilist väärtust, kuna ta on varustatud senisest tähtsamat kommentaaride ja lisadega.¹⁾

"Utopia" varasemad väljaanded polnud rahjurs nättisaadavad. Sõõ teemaga seoses olivatest erialalistest teostest on ra-
sutatud järgmisi nõunogude autorite uurimusi, nagu araduniku V. P. Volgrni "Sotsialistlike ideede ajalugu",²⁾ sama auto-
ri poolt "Utopia" riimasele väljaandele kir-
jutatud eessõna "Utopia" ajalooline täht-
sus"³⁾; professor V. F. Senjonovi uurimust
"Tavastamised ja talupoegade liikumised
XVI sajandi Inglismaal"⁴⁾ ning artiklit "Pau-
perism XVI sajandi Inglismaal ja Tude-
rite seadusandlus pauperismi kütimises"⁵⁾.

¹⁾ Thomas Mor, Utopia, Moskva MCMLIII

²⁾ В. П. Волгин, История социалистических идей, Часть первая, Москва-Ленинград 1928

³⁾ В. П. Волгин, Историческое значение, Утопии, Томас Мор, Утопия, Москва MCMLIII, lk. 5-39

⁴⁾ В. Ф. Семёнов, Ограбжвания и крестьянские движения в Англии XVI века, Москва-Ленинград 1949

⁵⁾ В. Ф. Семёнов, Пауперизм в Англии XVI века и законо-
дательство Тюдоров по вопросу о пауперах, Средние
века, Сборник, Выпуск IV, Москва 1953, и. 209-224

lisaas niimetatuile on töö Inglismaa ajalugu käsitlevas teises peatükis kasutatud ka inglise progressiivse ajaloolase A. L. Mortoni teose „Inglismaa ajalugu“ vene keelset tõlget¹⁾ ja vene kodanliku autori professor I. M. Kulisevi d-Euroopa vabariikidest käsitlevat teost „Loengud lään-Euroopa majandusliku olukorra kohta“, mis oma käsitusviisi kodanlikust piiratud hoolimata paneb väärtusliku faktilisi andmeid.

Thomas Moruse isikut ja elukäiku käsitleva peatüki niiputausel on tulnud paratamatult kasutada mitmete vene ja välismaiste kodanliku autorite teoseid, hoolimata mis esinevatest erinevatest seisukohtadest, kuna kõrgema autoriteet on vaid Petrovski³⁾ põhjalikult käsitletud Moruse elulugu.

¹⁾ A. L. Morton, История Англии, Москва 1950

²⁾ I. M. Кулишев, Лекции по истории экономической борьбы Западной Европы, Петроград 1918

³⁾ А. Ф. Петровский, Томас Мор; Томас Мор. Юность, Москва МЕМЛН, к. 249-256

Algallikait, mis käsitlevad Moosuse
 eluloolisi andmeid, oli käesoleva
 töö kirjutamisel võimalik kasuta-
 da ainult Moosuse sõbra Pottersdani
 Erasmuuse kirja Ulrich von Huttenile,¹⁾
 mis on kirjutatud 1519. aastal ja si-
 saldab rõõlevalt üsikasjalisi and-
 meid Moosuse isiku ja elukäigu kohta.

---

¹⁾ Thomas Mor, Уинчестер, приношение, л. 229-245

I Thomas Moreuse elu ja tegevus

Thomas Moreus sündis 6. veebruaril 1478. aastal ¹⁾ Londonis jõukas ja auväärse perekonnas. Juba tema isa John Moreus oli pärit jõukast linnakodaniku perekonnast. ²⁾ Thomas lapsepõlvemaastast tegutses ta isa nohtuinauna nõrgemas kuningluses nohtus. Selle aja kohta küllaltki nõrge ja tasev ametikoht võimaldas John Moreusel oma pojale anda hea hariduse. Üsna noorusest pandi Thomas õppima Londonis asuvasse Piika-Antoniuse kolleegiumi, kus ta omandas korraldelt

---

¹⁾ T. Moreuse täpse sündidaatumini väljaselgitamine õnnestus alles inglise ajaloolastel William Knight'il ja R. N. Chambers'il arhiiviraamatute uurimisel, R. N. Chambers, Thomas More, lk. 49

²⁾ Ф. А. Тейповичи, Томас Мор, lk. 249

ladina keele.

13-aastasena sattus Thomas Morus isa mõjunate tutvuste tõttu elama väljapaistva riigitegelase Mortoni majja, kes oli sel ajal ühtlasi Canterbury piiskopiks,¹⁾ kardinaliks ja lordkantsleriks. Mortoni majas veedetud aastad jätsid Morusele kustumatu mälestuse ja mõjutasid tunduval määral tema kirjuse kujunemist. Thomas Moruse armastusest ja lugupidamisest Mortoni vastu annab ilmena pildi viimase siiski ja tegevuse kirjeldus, mille Morus on andnud oma teose "Utopia" esimeses peatükis haruldaselt soojade värvidega.²⁾

1492. aastal astus T. Morus Oxfordi ülikooli, kus ta hakkas õppima vanu keeli ja kirjandust. Kui juba Riika-Antoniuse kolleegiumis õppimise ajal oli Morus ande-

¹⁾ Э. В. Паре, Общественная воззрения Томаса Мора в связи с экономическим состоянием Англии его времени, с.-Петербург 1901, к. 2

²⁾ III. Мор, Утопия, к. 56-79

kus ilmsias tulnud, siis Oxfordis aval-
 dus see reegi selgemini. Oma välja-
 paistvate võimete ja aratuse ja õppijou-
 dude üldist tähelepanu. Thomas
 Mousse õpetajate seas olid John
 Collet, Dinaere ja Groeyn - mehed,
 kes olid tuntud oma progressiivsete
 humanistlike ideede poolest.¹⁾ Nad
 olid keskaegse skolastika veendu-
 nud vastased ja seadsid esimes-
 le kohale inimisuse ja inimeste
 omaduste tundmaõppimise. Mous-
 se õpetajate seas olid peatset
 ja säilitas neudiga sidemed na-
 hlijeni.²⁾ On kaheldamatu, et ne-
 de vaated Mousse tõenäoliselt
 väljakuulunud nitsile on teadus-
 mõju avaldanud.

Ülikoolis viibides pühendus
 Mousse suurel määral õpingutele, tehes nii
 ladinkeelset kui ka kreeka keelt alal-
 suuri edusamme. Tõlkinuise kõrval te-
 õpi ta keisri keeles reegi reseedraid kir-

¹⁾ Ф. А. Петровский, Thomas Mous, стр. 249

²⁾ В. П. Воллин, История социалистических идей I, стр. 135

jaudusloone natsetusi.¹⁾ Oxfordis õp-
pides tutvus Morus ka itaalia huma-
nisti Pico della Mirandola (1462-1494)
vaadete ja töödega. Ta huvitus reist-
niivõrd, et tõlkis nii Pico della Mi-
randola eluloo kui ka teose „Kans-
teist mõõna“, mis rõõuleb rahetiist-
niminest elueelgust, inglise keelde.²⁾

Oma kultu ja kirjanduse õp-
gute nõrval tegleb Morus ka muu-
saga, mida ta väga armastab.³⁾

Hooldumata huvist, mida
tunneb Thomas Morus õpitaru ala-
vastu ja ka edust, mis ta õppingu-
tes saanud, ei suuda ta isa niida-
gi leppida nii ebapraktilise ja tegel-
luse elus ränkusega arnevalikuga.⁴⁾
Puhkpraktilistel kaalutlustel mõju-
tab John Morus poega natkestama
õpinguid Oxfordis ja pühendumise ei-

¹⁾ Э. В. Марш, Общественная жизнь Томаса
Мора, л. 6

²⁾ Ф. А. Петровский, Томас Мор, л. 249-250

³⁾ Томас Мор, Утопия, Приложения, л. 232

⁴⁾ Ф. А. Петровский, Томас Мор, л. 250

gusteaduse õppimisele, mis töötab nii
 rajajäni kui ka jõuust. Isa soovide-
 le jäule andis lahkuks Thomas Mo-
 nus 1494. aastal Oxfordi üliõpulist
 ja harras vilunud suadusetund-
 jate juhatusel õppima inglise õigust¹⁾
 lühajalt teooriaga tutvub ka praktika
 ja omandab tänu oma arenenud teo-
 tusele juba üsna lühikese aja pärast
 hea adronaadi meeluse. Selle nõval
 liiab ta süski veel aega tegelemisega
 oma huvialaga – antiikult ja kirjandusega.
 Jätkates endas täiendamist
 mitte arvatult ladina vaid ka kreeka
 keeles, jätkab ta ühtlasi ka kirjandus-
 luse nähtusi, millestega oli alus-
 tunud juba Oxfordi-päeval.

1497. aastal tutvub Thomas
 Monus tuntud sõnna humanisti Rotter-
 dami Erasmusega (1467 - 1536), kes viib
 sel ajal esmasjärgselt Inglismaal.
 Monus ja Erasmus tutvuvad pidulil-
 sul lõunasöögil lord mayor 'i'²⁾ juu-

¹⁾ III. Mop, Уионна, Пириноревенна, лх. 236

²⁾ Lord-Mayor on Londoni ja mõne teise inglise
 linna esimese linnapea nimetus.

res.¹⁾ Mõnetunnilisest koosviibimisest jätkus, et aratada mõlemis vaimus-
tust terne teise teravmeelse ja luid-
brannuse vastu. Sellest esimest koh-
tumisest saigi alguse nende sõprus,
mis edaspidi aina suurenes.

Tutvumine Erasmusuga lä-
hendas Morust ülesti Oxfordi üli-
kooli humanistidele, kuna Eras-
mus hakkas 1498. aastast alates
nimetatud ülikoolis lugema klassi-
kult.²⁾ Morus astus seegi Erasmusse
poolt Oxfordi ülikooli peures organi-
satsioon humanistide ringi tegevli-
meks. Terne teisega lähemalt tutou-
des suurenes Moruse ja Erasmusse
vastastikkune lugupidamine ja kiin-
dumus. Heikus näiteks sellest on
faat, et Erasmus oma partura ja
muelseina teose „Rennaluse ülistus“
 („Eucosmum moriae“) peihendas Moru-
selle. Selle teose eessõna on koostatud

¹⁾ Ф.А. Пировский, Томас Мор, lk. 251

²⁾ Карл Кауценый, Томас Мор и его Учение,
С.-Петербург 1905, lk. 121

kirja kujul Thomas Morele. Teos ise
sisaldab peent ja teravmeelset satüri,
mis pütsutab Erasmeuse kaasajast
sarnamaa ning nagu Lääne-Euroopa
usundilist, nõbbeliist ja poliitilist kor-
da. Kuna Erasmus nimetatud teos
kirjutas kübalisena Morese majas
viibides, ilmutab teoses ka Morese
mõju.

Kuiigi Morese suhtus usuküsi-
musesse kriitiliselt, oli ta siiski us-
lele nagu enamik teadajaid kinnu-
niste. Thomas Morese usulistele va-
adetele on tunduvalt mõju avaldanud
Augustinus,¹⁾ kelle teoseid ta põhjalult
uusis.²⁾ Võib oletada, et Morese Augusti-
nuse vaadete mõjul astuski kloostris-
se. Kahtlematult vutles klooster Morest
ka seetõttu, et ta töötas talle anda voi-
malust pühenduda täielikult tradus-
lianse tööle. Morese pettus oma lootustes
vähe, kui oli jõudnud lähemale tut-

¹⁾ Augustinus, Aurelius (354-430) Hippo linna piiskop
pesteos „De civitate Dei“, omab ajaloolist tähtsust kui näitab
anda ülevaadet inimkonna ajalooost kirjanduse

²⁾ Fr. A. Tripobexini, „Thomas More“, lk. 251

meda kloostri tingimustega ja nunnade eluga. Arvatavasti pettus ta nii aru-
lises mõttes kui ka võimaluste suhtes ka-
duslikus töös. Igatahes lahkus Morus
kloostrist üsna ruttu. Arvatavasti ja-
gas Morus oma kloostriellust saadud mul-
jeid ja tähelepanemuid ka Erasmuusega,
kui viimane kirjutas „Rumaluse ühistest“.

Kloostrist ilmaltsu ellu ta-
gasi pöördudes jätkas Morus natu-
ratud tegutsenist advokaadina. Kuna ta
sel alal tegutsedes oli juba endale si-
me teinud, polnud tal klientidest puu-
dust. Tänu äärmisele õigluseli, heale
sadausetundmisele ja suurele mõis-
tuseli levis Moruse advokaaditunnus
rogu Londonis, eriti aga kaupmeesko-
na¹⁾ seas. Kaupmeeskonna faktusel
valiti Thomas Morus 1504. aastal, mil
ta oli vaevalt 26 aastat vana, no par-
lamentari. Peale seda suurenes Moruse
populaarsus veelgi. Ühtlasi aga nime-
tus ta kuningas Henry VIII riigivaluseks²⁾.

¹⁾ В. П. Воллен, История социалистических идей, стр. 136

²⁾ Ф. А. Пейровский, Томас Мор, стр. 251

Henry VIII rajas raskelt tütre abiellumise ja poja ümberlöömise puhul raha ning pöördus parlamendi poole subsidiumi saamiseks (38.000 naelsterlingi ulatuses¹⁾). Moorus esines parlamendis kõnega subsidiumi andmise vastu ja saavutas selle tunnustada võimendamise. Seda ei muutunud kuningas Moorus andestada. Kuna Moorus parlamendi liikmena oli puutumatu ja ei omanud ka võimata misväärsed varandust, ei saanud kuningas oma riika rahuldada Thomas Moorse riikliku naristamisega, vaid pidi võimasele nättumaks saama saadama raudset teed. Ta karistas Moorse ja suure rahatrahviga ja kuna too ei muutnud trahvi tasuda, siis lasi kuningas John Moorse sulgeda marsepõuetuse pärast Toweri, kust ta vabastati alles peale suure lunaraha tasumist.

Su raskjuhtum põhjustas Moorse tagasitõmbumise poliitilisest tegevusest. Ta pöördus tagasi advokaadi-

¹⁾ K. Kayickii, "История Мор и его Угоне", lk. 17-18

nutse juurde. Selle kõrval hakkas ta
innuvalt uurima humanitaari ja
loodusteadusi, täiendas end mate-
maatikas ning astronoomias ja tige-
les peale ninetatute veel muusikaga.

Thomas Morus abiellus 1505. aastal
noormehe sõlannaga, kes oli pärit
aadlisest, kuid ei omanud mingit hoi-
dust, kuna oli elanud koos vanemate ja
õdedega kogu aja maal.¹⁾ Morus alustas
otserohe naisel kirjassuse õpetamist. Ke
oli tal soovitus anda naisel täielik
muusikaline hoidus. See soovitus
süste teostamise katkestas naise va-
rajane surm (1511. aastal). Sellest abi-
ellust oli neil sündinud neli last: tü-
red Margant, Elisabeth ja Cecile ning
poeg John. Naise surm oli kindel
kõik val väike. See asjaolu riisus-
tas Morust teistkordselt abielluma, et
s saada lastele ema, kes nende eest hoi-
litses. Vaevalt mõni mees oli nõud-
nud eestlase naise surmast, kui
Morus meistri abiellus. Et ta seda

¹⁾ Th. Mor, Утомма, Трудноженство, с. 239

tegi peamiselt laste pärast, ilmus ta
 valikust - Mousse talle naine polnud
 ei noor ega ilus, siil aga toimekas
 ja hoolitseja.¹⁾

Erasmuse rii Ulrich von Hutte-
 nile kirjeldab üsna põhjalikult Mousse
 perekonnallu ja annab Thomas Moussest
 pildi rii kõrgiti eskujulistest perekon-
 nast, kes oma lapsi ra väja armastas.
 Eriti armastas Mousse aga oma vani-
 mat tütart Margaret'i, kes oli väje
 andenas.²⁾ Viimasele rõnivaldas ta
 suurepärase hariduse. Margaret paitis
 silma hilgasate teadusitega antiik-
 nelt alal ning sai tuntus teadlase-
 na. Tema mees William Roper oli rii-
 de esimeses Mousse brograafias.

Sellest nähtub, et Mousse sa-
 nudas oma perekonnas naitte võid-
 õigustamise idud, mida ta kirjeldas
 oma teoses "Utopia" välpatäitadid
 rufel esitas. Oma raadetest perekon-
 nallule on T. Mousse kirjutanud ke

¹⁾ III. Мор., Утопия, Трудовое дело, л. 240

²⁾ Ф. А. Тейкович, Морское дело, л. 251

otseselt, nimelt oma „Utopia“ seisukohtade peatükis.

Nell enne teist nördset abel-
lumist oli Monus uuesti pöördunud
ühiskondliku tegevuse alale. Sellis-
inustas teda talle vaevulise uu-
ninga Henry VIII sum. Uuel maan-
gal Henry VIII polnud veel põhjust
Monusse halvasti suhtuda.
Monus valiti siialgi Lincoln - Inn'i¹⁾
kohtunikuks, 1510. aastal sai ta aga
juba Londoni serüfi abiks.²⁾ Kaupmees-
kond, kes juba varem oli Monust too-
tanud, väinustas temast veelgi enam
ja mõjutas kuningat kahel korral
Monust määrama esindajaks dele-
gatsioonidesse, mis saadeti lahenda-
dama konflikti Flandria kaup-
meestega. Nimetatud läbirää-
rimistest osavõtmine andis Monusele
võimaluse tutvuda oma aja ku-
bandusniisimustega ja mõelda vake-
liste majanduste suhetega üldse.³⁾

¹⁾ Lincoln - linn Iola - Inglismaal

²⁾ Ф. А. Тейковеный, Томас Мор, к. 252

³⁾ В. Г. Болтин, Утопия социализма и другие идеи, к. 136

Ka olid need ressid õpetanud noormeeste omandamist ja stuaarneid laenuandmise mõttes.

1516. aastal, milles ühel viimastel ressidest, alustas Moos oma tähelepanuväärse teose „Utopia“ kirjutamist, kuna tal läbirääkimiste kõrval jäi üle rohkelt vaba aega. Teose kirjutamisel kasutas ta ära värske ressiduulped ja läbirääkimiste kogemused. „Utopia“ kirjutamise lõpetas Moos rodu maal pärast läbirääkimistelt tagasipöördumist. Teos Moos saual 1516. aastal, mil Moos ta kirjutamist oli alustanud, Belgia linnas Louvain'is, kus sel ajal viibis ka Moose sõber Rotteldani Erasmus, kes aitas kaasa „Utopia“ väljandamiseks. ¹⁾ Moosil oli tol ajal Louvain'is veel teinigi sõber Petrus Gilles (Petrus Aegidius), kel oli võimalus „Utopia“ muutmiseks kaasa aidata, kuna ta oli kor-

¹⁾ А. И. Мамкин, Издания и переводы „Утопии“, Томас Мор, Утопия, Москва МСМЛIII, к. 257-263

untorras trükkinoja peerus. Temaale on Mo-
no adresseeritud ka oma teose stsee-
juhatusena mõeldud kirja.

Marmitud meeste viibamine
Louvain'is selgitab, miks Monus valis
oma „Utopia“ väljandamiseks just
selle linn.

Teos levis hämmastavalt laial-
daselt ja tõi autorile teenitud kuul-
suse. Kuna Monus „Utopia“ kir-
jutas ladina keeles, mis oli tol ajal
rahvusvahelises teaduse-keskes, siis
oli teos nähtavasti ka välismaa
teadlastele, mistõttu Monuse muudatus
ulatus kodumaal prõvidest range-
le väljaspooli. Ometi ei jäänud
„Utopia“ ainult riitses teadlaste va-
ga loetavaks raamatuks, vaid ta
tõlgiti varsti peale inglise keele ka
mitmetesse teerõõrultesse. Juba 1517. a.
ilmus „Utopia“ uuesti Pariisis¹⁾ 1518. a.
ilmus Baselis temast rohkem kui kaks kük-
ki - märtsis ja novembris. Need väljā-
anded oli elneveist teadudvõall paremad,

¹⁾ A. U. Marmuk, Uzgannu u repobgu „Utopia“, lk. 258

nuna Moreus oli vahipeal teisti põhjalikult läbi vaadatud ja selles mitmeid parandusi teinud.

Kunigi Moreus oli mõningaid teoseid, mis said üsna tuntuks tema näen ajal, kirjutanud na enne „Utopiat“ ei saanud nende populaarsust rõhutada „Utopia“ populaarsusega. Üks Moreuse meenutavatest teostest oli 1513. a. kirjutatud „Kuningas Richard III ajalugu“. See oli kirjutatud inglise keeles ja väärts tähelepänu sütotu, et sai aluse Shakespeare'i draamale „Richard III“¹⁾

Moreuse väljapaistvad võimed õpetlasena, saavuti tema edusis justistina leidsid kindlannist reegi kuningaga Henry VIII (1509-1547) poolt, kes oma valitsemise alguses püüdis eniti parista silma liberaalsusega ning loihendas endale väljapaistvaid raimesi. 1518. aastal nimetas Henry VIII Moreuse oma salanõunogu liikmeks ja tegi talle ülesandes kuningaga rumele adresseeritud palverühjade ettepanod.

¹⁾ Ф. А. Ипорович, Манас Мор, стр. 252

Kuningas polnud erinud: Mõnes osas
 kas erandiselt võimekaks ka riik-
 lise tegevuse alal, mille tõttu te-
 tegi kiiresti najääri. 1521. aastal
 tõsteti Mõnes riitlisesse ja määr-
 rati kuningriigi laenuhoidjaks. Aas-
 sellele oli Mõusel suus mõju suun-
 ga õnnoos. Kuningas ise restles te-
 maga alatasa, kutsus sageli endle
 juude laenuhoidja ja teyles Mõusega
 koos seegi astronoomia ja matemaati-
 kaga. ¹⁾ Ometi ei jäänud kuninga
 sõbraks Mõusele kunagi rahuldust,
 sest juurde oli tal küllaldaselt
 kogemusi inimeste tundmaõppimisel,
 mille tõttu ka kuninga ise loom ei jää-
 nud talle mõistatuses.

Mõuse najääri jätkus. 1523.
 aastal valiti ta alamkõja speakeriks,²⁾
 1525. a. määrati daneasteri hertsog-
 ronna rantsleriks, 1529. aastal aje-
 jündis ta oma najääri tipule
 - sai Inglismaa lord rantsleriks.

¹⁾ S. B. Марш, Описанная возрениа Момара
 Мора, lk. 210

²⁾ speaker - inglise alamkõja juhataja

Kõrgemale põlvud enam väimaliku tõus-
ta - ta oli saanud tähtsusest tei-
sus meheas (nunnuga järel) Inglis-
maal. Ta oli esimene lordkantsler, kes
päines kodanluse seast.¹⁾ Mõnuse
isiksuse seerus ilmus eraldalt just
nõel aastase, mil ta seisis oma
najaani tipul - ta jäi rana rüme-
sks, st. sellisus, nagu teede iseloo-
muotas Rotterdami draamuse - lütses,
tagasihoidlikkus, sõbralikus ja nõrgelt
õhupäälsetavaks rümeseks.²⁾ Ta oli mit-
lalt aunas, et hoiduda üle hõndamast
oma seenuka piisrust. Kord, peale
nunnuga milaskäiku, mil riinase
oli ta vastu olnud eetti lahu ja
sõbraliku, eitlis mõnus oma väime te-
le Ropette, et nunnuga taoks nõkaleme-
ta ohvris tema pea, kui selle hõnaga
võiks omendada kas või nunnuga sugu-
a tühise lossi Prantsusmaal.³⁾ Vas-
tatis traditsioonidele pidulike õnnit.

¹⁾ Ф. А. Петровский, полное собрание сочинений, т. 253.

²⁾ М. Мор, Столица, Промышленность, т. 230-231.

³⁾ Ф. А. Петровский, полное собрание сочинений, т. 253.

lustele loidaaktleri ametisse astunud pu-
 hul, ütles Thomas More, et tal on oode-
 ta rohkem tööd ja hädakohtu, kui austust,
 ning et ta on teadlik ennast ähvardavast
 langemisest, mis on seda rohkem, mida
 nõrgemalt tuleb langida. Tundub ette-
 dust veis sõnades, kuid Morel oli nõge-
 nusi kuningaga soovingu ebasindluse suhtes,
 ja ta ei kiinud endale illusioone selles suh-
 tes. Alles elusel aastal, s. t. 1528. a., oli
 More valitud päiseks pagendamis-
 sest Inglise saatkondade Hispaanias
 selle eest, et ta nõjiselarni kaaluta-
 misel parlamendis oli asunud mi-
 ningistavastasele seisukohtale. See nõud
 oli kuningaga ebasõbralik olnud küll
 lihtsasti, kuid mis ei mindus-
 tanud, et ta seda oleks ka jätkanud
 nõud, sest Morel oli oma siigpõue-
 sus, mis ilmsel rügi tema nõudlus tege-
 vuses, ei lubanud eeldada konnupõrge-
 te arahoidmist kuningaga, seda enam,
 et More, nõge selgub tema teostest
 ja tegutsemisest Oxfordi humaniside-
 rongis, oli oma vaadetelt äge Tudorite
 absolutistliku monarhiaale oma despo.

tisani vastane.¹⁾

Kokkupõrge tuligi, nimelt useer-
dipoliitna alal.²⁾ Nagu juba eespool maini-
ntud, oli Morus usulra. Ta oli paars-
tivõime säilitamise pooldaja, olgugi
et ta pooldas selle võime järkamist
teataral mõistat, nagu kumeb tema
religioosiküsimusi näritlevast teos-
test. Reformatsioonisse suhtus Morus
eitavalalt. Ta viitas reegi kaasa Lutheri
vastase teose, Seitome samamendi näit-
mine" („Assertio septem sacramentorum")
väljaandmisele, millega tegles Inglise
kuningas Henry VIII. Redigeerides maini-
titud teost, püüdis Morus kuningat
hoiatada liialduste eest, soovitas
vähem rõhutada paarsti võime ja au-
toriteeti. Sellepa sees muutus ta ku-
ningale 1525. a. „Praemuniere" statuuti,
mis tühistas osa paarsti õigustest
Inglismaa suhtes ja kulus Rooma
paarsti poole pöördumisel Inglise koh-

¹⁾ Я. А. Левинский, Рецензия на „История" Томаса
Мора, Средние века, Сборник I, Москва 1954,
лх. 326

²⁾ Я. А. Пировский, Томас Мор, лх. 253

tutest niõda mituna. Kuningas jäi
 süüsi oma arvamusse juurde. Teos ilmus
 1521. a., leides paarsti poolt väga sooja vas-
 turotu. Paarst andis selle raamatu eest
 Henry VIII -ndale „uus kaitseja“ tiitli ja
 lubas kõigile, kes selle raamatu läbi
 loevad, patunde andeksandmist.

Lutheri sehtumise nometatud
 raamatu ilmunisesse oli hoopis erinev.
 Ta kirjutas vastuses pamfleti, milles
 sõimab Henry VIII -ndat päris valma-
 tute sõnadega, nometades teda rai-
 taks „jõhmas ja umalaks esluse“ ning
 „mõistusetaks noviks.“¹⁾

Henry VIII ja katoliitssusni kait-
 ses astus müüd välja T. More, kirju-
 tades oma noorda vastuse M. Lutherile,
 mis trükiti 1523. a. ära peal kirje all
 „T. More vastus pilnale, nõllega Martin
 Luther kiristab üle Inglise kuningas
 Henry VIII.“²⁾

¹⁾ Fr. A. Tripobennü, Thomas Mor, lk. 254

²⁾ Pealkirje algetast oli järgmine „Thomase Mori
 responsa ad contrita Martini Lutheri congesta in
 Henricum Regem Angliae eius nomine Octavum“

Kuninga toetanute ja naise
 me neis naiseuues sai Monsele kolju
 soatustaus. Nnelt nuntis kuningas
 moni aasta niidudes oma suhtuust
 uformatsioonis, sest ta lasi tulli paars-
 tipa. Henry VIII ja paarsti tili pokjas-
 tasid mitmesugusest motiivid, otse-
 sse apendras sai aja paarsti eitav
 vastus Henry VIII palve abrelu lautu-
 se asjas. Henry VIII oli lahutuse saami-
 sest raja hevitatud, kuna ta soovis nuntis
 abielluda veetiva aueloani Anna
 Boleyn'iga. Paarst seisis nuntis nu-
 sinuse es, kuna Henry VIII naine oli
 Hispaania printsess. Tili enne- nuntis
 kuningasoga oli paratamatu. Paarst
 otsustas Henry VIII nappus, kuna tili
 Inglise kuningaga oli talle ohtu. Paarst
 oli nnelt sattunud soetuusse
 Hispaania kuningast ja ei tahtnud te-
 da uetõttu pahandada. Henry VIII ei
 soovatanud paarsti ueldumise paaras-
 tugi vel loobuda sovat set ovest
 abrelust, seda enam, et abelu Hispa-
 nia printsessiga polnud talle enam
 sugugi kasuliku, kuna ta ei rapannud

enam lütu Hispaanaga. Paavsti eitasa
 vastuse otzestas Henry VIII ära kasutada
 oma huvides: ta hakkas taotlema Ingle-
 se kiriku lahutamist Rooma katoliku
 kirikust, püüdes end sejuures nõida-
 ta Inglise rahvuskiriku kirikj'e osas
 paavsti rõhunniste ja ülemääraste nau-
 sude vastu. Tegelikult oli kiriku lahuta-
 mine talu riiklikult kasuliku, võimal-
 dades hõradata endale rohkem kato-
 liku kloostrite varandused ja maa-ala-
 duse saada ne lahutust paavsti nõu-
 olekut vajamata.

Henry VIII soovis segas tema
 enda poolt väljantud raamat „Septem
 sacramendi reitamine“, millega ta
 oli ise andnud paavsti kätte ilva,
 mida too rõis kasutada tema vastu.
 Samuti oli Henry VIII vajalik leida õi-
 gustust oma nelli muutusele. Kuna Mo-
 use kinnutatud raamatu väljandui-
 seh oli kaasa aidanud, leidis nunn-
 gas alatu võljapöörise süü Mouse
 kaels perehannise näol. Mooset süü-
 distati nüüd selles, et ta „jõledate
 salasepitsuste abil täiesti ebakonuli-

mul viiste rüis kuningaga niinõugetele, et see andis väge vanaatu seitome saaravendi ja paavstluse koitsus:

Morus mäistis väga hästi, mil-
 lene tähendus on sellel siindisitusel.
 Ta ei suutnud aga muuta oma vateid
 reformatsiooni müstikustes. Tema Hluis
 polnud Henry ^{viii} poolt karatsetar re-
 formatsoon mitte millegi poolst pa-
 rem luterlusest reformatsioonist. Ka oli
 elukahutus paavsti nõusolekuta näis Mo-
 usele ebaseaduslik ning siindisitusel,
 selle tunnustamine oleks olnud vastu-
 alus rogu tema koradite ja tõuspide-
 miste ja abrelu müstikustes.

Morus leidis, et tal pole teist tud,
 kui loobuda lordantsleri ametikoest
 ja minna eris. Sel viiste lootis ta
 vältida Henry ^{viii} nättumane. Morus
 easis serord: kuningas ei andestand
 tema serordset kuninga-vastast sei-
 sunokta. Teda koroti jälitama ja katsu-
 ti segada ühe sunna kohtuprotsessisse, kus
 oli kuulutanud kuningale peatset summa ju-
 hul, kui ta abiellus Anna Boleyn'iga.¹⁾

¹⁾ S.A. Пейровский, *Томас Мор*, lk. 254-255

Sel puhul ei õnnestunud Morus siiski
 süüdi mõista, sest süüdistus oli lüge-
 vähe läbi mõeldud ja seetõttu põhja-
 domata. Kui Morus taanorid õigeks
 mõisteti, ütles ta sel puhul rõõmusta-
 vale tütrele: „Aja edasi lüüata – ei
 tähenda veel seda muuta“¹⁾

1533. a.²⁾ saavutas Henry VIII par-
 lamendilt saduse väljanduse, mis
 kuulutas ta Inglise kirikueks. Üht-
 lasi tunnustati nehtivana nunnuga
 terne abeluu Anna Boleyn'iga ja uu-
 lutati kroonipärijas sellist abelust
 sündunud tütar Elisabeth.³⁾

Kõik väljapaistvad isikud niigi,
 nende hulgas ka Thomas Morus, olid
 nõustatud andma vande tõe tuse nunn-
 gale kui kirikueks. Morus meeldus
 sellestki. See meeldumine oli küllalda-
 seks põhjuseks, et teda selguda Toon-
 riisse, kus tal tuli vaevelda üle aasta.

¹⁾ Ф. А. Петровицкй, Томас Мор, стр. 255

²⁾ Aastaaru on siin lahkumõnetuid erinevate autorite
 vahel. Kasutatud aastaaru on antud Ф. А. Петровски järgi
 А. С. Мортон mainitü nunnuga kirikueks kuulutamise
 daatumina 1531. a., NSVL IA väljandol launud opna
 1534. a.

³⁾ Hilisem Inglise nunnuganna Elisabeth (1558-1603)

Nahepeal leiti valekuunistaja, kes oli val-
 mis tõendamata, et parlamentare pole Mo-
 nuse arvates õigest kunnagat nime-
 peans kuulutada. See oli juba sün-
 distus, et Monust niigiretjans kuuluta-
 da ja sellisena nohtu alla anda. Koh-
 kuistengre naites Monus end siidelt
 valisüidistuse vastu, kuid see ei pääst-
 nud teda enam. Langetati otsus, mis
 niilos järgmiselt: „Nia teda tajari
 Toverisse, lohistada sealt läbi terve
 Londoni City Taiberuhi, riputada ta
 seal üles nii, et piulens poolseksuus,
 panna silmusele nuni ta veel ei ole sus-
 mud, löigata ära sugulundid, löija-
 ta löhki noht, niokuda välja ja nõrve-
 tada sissivõnde sejääl viivuda ta nel-
 jaas ja liia keha neli osa ümshaaval
 City neljale värvale, pea aje asetada
 Londoni sillale.“¹⁾

Määratud otsuse järele, mis
 mis ni mufenalt rekonustab tolle
 ajastu taarust, häberes nähtavasti
 kunnigasui, nuni tegeuist oli siiski te-

¹⁾ H. A. Пиробени, Томас Мор, с. 255

ma kuningise soovuga. Igatahes muu-
tis Henry VIII selle otsuse lihtsalt pea-
maharainuises. Sellest muulda saa-
des, ütles Morus: „Päästa jumal, mi-
nu sõprus sellisest armust!“¹⁾

Surmaotsus viidi täide 7 juu-
lil 1535. aastal. Ka oma elu viimas-
tel hetkedel jäi Thomas Morus mehi-
sena. Ta leidis endas jõudu isegi rah-
jatada. Jätnud kiivasti peresonnaga,
sidas ta ise oma sõnad rõitiga ja
ütles tinnuakale: „Moru nael on lihtne,
sibi hästi, et sa ei häbistans end.“²⁾

Moruse pea asetati Londoni st-
lale.

Kuningat ei rahuldanud aga
vool Moruse hukkamisvegi. Ta nätte-
maks jätkus peale Moruse hukkamist
ka ta peresonnale. Moruse naine aeti
rodust mõnema ja võeti talt ära go-
sugused elatusvahendid. Lisaks nõije-
le vangistati ta poeg mõne aja pärast
Towerisse.³⁾

1) Ф. А. Петровский, Томас Мор, кн. 255

2) Ф. А. Петровский, Томас Мор, кн. 255

3) Ф. А. Петровский, Томас Мор, кн. 256

Keegi Thomas Mouise kuulsus ja populaarsus riigimehena, mis tema noorajal nii suur oli, on aegade jooksul unustusse vajunud, on ta tänapäevani säilitanud suurematuse kui humanist ja õpetlane, kes riiputas tähelepanuväärise teose „Utopia“.

Kus võrd läbi nägelmalt ta selles teoses kritiseerib oma nooruse ja milline tema nooruse tegelmalt oli — selle küsimuse lahendamiseks on pehendamised järgnes peatükk.

II Inglismaa XV-XVI sajandil ja kapitalismi tekkajastu põhede rajastumise T. More "Utopias"

1. Inglismaa XV-XVI sajandil

Inglismaa oli XVI sajandil alles vähehaare riik, mille rahvastiku arv (2,5 - 3 miljonit) oli näiteks kolm korda väiksem Hispaania ja viis korda väiksem Prantsusmaa rahvastiku arvust. Kuid just XVI sajand tähistab inglise majanduselus tõuse algust, mille tulemusena Inglismaa kolm sajandit hiljem muutus mõige võimsamaks tööstus- ja koloniaalriigiks maailmas.

XVI sajandil hakkas Inglismaal arenema kapitalistlik tööstus ja põllumajandus. Kapitalismi tekkimise ette-va. esialgne akumuleatsioon on uus ekspluatatsioonivorm, mille majandusli-

ne ja ühiskondline olusuhete, teiste sõnadega, ühe tootmisviisi loonise protsess, mis tekitab kapitali kui lisaväärtust andva hüvise. See protsess tähendab vahetu tootja suhtes tootmisvahendite eksproprieerimist. Inglismaal toimus kapitalismi tekkinine nii rejuvalt, et K. Marx on käsitleanud oma teoses „Kapital“ Inglismaad klassikalise näitena kapitalismi tekkinisest üldse.

XV sajandi keskul oli Inglismaal agraarmaa. Tööstus oli väga vähe arenenud ega suutnud oma maist villatoodangut täies ulatuses raheldada ümber töödelda. Suutetu reeti enamusi villast Flandriasse, kus oli arenenud nakeritööstus. Inglise linnades¹⁾ olid väikesed ega omaanud mingisugust reiseisvust. Kuid just see linnade nõrkus ja tööstuse arenematus feodalses vormis kergendas ja kiirendas hiljem kapitalistliku tekstiiltööstuse arengut.²⁾

¹⁾ erandiks oli London

²⁾ А. А. Морион, Усвоение Англией, стр. 132

Kõigepealt hakkas Inglismaal arenema tekstiiltööstus, nimelt maa edela- ja idaosas. Samal ajal, kui teiad püüdnud suurendasid villa väljavedu Flandriasse, oli Inglismaa idapoolsetes püüdnud tähtsanaas väljereaktiivlus hoopis teravili, kuna vill omas vähemtähtsa kohta. Teravilja veeti peamiselt Genti ja Brugge'sse seadeti tööliste varustamiseks. Põhjus, miks nimetatud püüdnud villa välja ei vedanud, seisis selles, et vill oli Inglismaa idapoolseis maanondades teiste püüdnudega võrreldes mõige halvema kvaliteediga ja tema eest polnud võimalin saada head hinda. Näiteks peeti seadit villa viimases sordis¹⁾ ja temast maasti mõigest 52 šillingit pallist samal ajal, kui parima sordi eest maasti 260 šillingit.²⁾ Kuna villa Inglismaa idaosast polnud

¹⁾ 1454. a. oli Inglismaal üldse loetletud 44 vilbasorti, I. M. Куниневъ, Лекция по истории экономическаго быта Западной Европы, Петроградъ 1918, л. 261

²⁾ А. Л. Морзон, История Англии, л. 133

kasulise eksportida, siis hakati temast
 kohapeal valmistama jämedaid kan-
 gaid, esialgu ainult oma vajaduste sa-
 huldamiseks. Vähehaaval arenes ja lai-
 nes kalvi valmistamine. Sellele aitas
 naasa paljude Flandria käsitöölise
 ümberasumine Inglismaale, mis oli tä-
 gitud Flandrias valitsevast äärmis-
 selt püütud tsunftiringimustest, mis ei
 võimaldanud uusi tootmisvõtteid sa-
 sutusele võtta ega tootmist veel alus-
 tel ümber korraldada. Nii oli Flandrias
 tekkinud arvukalt töötuid käsitöölisi, ku-
 na tsunftidesse pääs oli püütud, tsunfti
 kuulumata aga töötada ei lubatud.
 Inglismaal seerastu olid ringimused
 tähtsuseks hoopis vabamad, kuna töös-
 tuse madala areumisastme tõttu polnud
 Flandria linnade omaised karmid tsunfti-
 kinnitusedsi välja kujunenud.

Oskusline ja vilunud Flandria
 käsitöölise ümberasumine Inglismaale,
 eriti just Inglismaa idaosas, mis oli
 Flandriale geograafiliselt kõige lähem,
 tõi naasa sinise kalvitööstuse täiusteu-
 mise ja kalvisortide parandamise rong mit-

meesistumise, mille tõtte reis rajaanides
 valmistataks kalle saarutas tunnustu-
 se na Inglismaa teistes rajaanides.
 XV sajandil jõuti juba kallevi ekspor-
 timisele. Esialgu eksporditi peami-
 selt värviuata kallevit, mis tuli lõp-
 lüksis töötlemises ja värvinisens suu-
 nata Flandriasse, kust ta siis edasi
 müüdi. Peagi aga ilmus sellise eks-
 portimisviisi kahjulikus, sest suur
 osa kasust jäi kallete ettevõtjate kät-
 te. Osa tuludest langes pealegi veel
 Hansa kaupmeeste kätte, kelle kaudu
 oli toimunud varem Inglise villa eks-
 port ja kes nüüd püüdsid endal kätte
 haarata ka kallevi kaubandust. Üsna
 ruttu, juba XV sajandil tõjuti Hansa
 kaupmehed nõuale Inglise kaupmees-
 te poolt, kes moodustasid oma orga-
 nisatsiooni „Kaupmehed-avantiiristid“.¹⁾
 Inglise kaupmehed organiseerisid 1407.
 aastal oma fantooria Antwerpenis ja
 hakkasid edemalt võistlema Ma-
 dalmaade ja Hansa kaupmeestega.

¹⁾ А. А. Морков, Учение Антверпен, с. 133

Inglise kaupmeestel ei olnud vaba ja ta-
ristusteta juurdepääs toorainele - villale -
nida nad said osta pealegi odavamalt
kui flaami kaupmehed, kes pidid maks-
ma suuri tolli. Inglise kallei konkurent-
sist pääsemiseks sulustasid madalmaa-
lased 1434. aastal inglise kallei sisseveo.¹⁾
Sellist sulust said nad ise veel rohkem
rahju, sest inglased kehtitasid vastuta-
sus villa väljaveo kulu Madalmaadele.

Nomaalsed kaubanduslohud sul-
ted Inglismaa ja Madalmaade vahel
kehtitati uuesti alles Henry VII valitse-
mise ajal 1496. aastal, mil kirjutati al-
la nr. „Suure kokkuleppe“. Peale seda
kaldus Flandria kalvitööstus veelgi enam
langusele ja suures Flandria tekstiil-
tööstuse rool Inglismaale. XVI sajandil ei
sundnud Madalmaad enam Inglismaa-
ga endiselt konkureerida kalvitööstuse
alal, küll aga veel kaubanduses.

Inglismaa kalvitööstuse arengut
peegeldavad hästi järgnevad andmed, mis
näitavad vastassuunaliste protsesside ul-

¹⁾ A. N. Морков, Уеторнае Амурна, ex. 134

geniist Inglismaa ekspordis: 1354. aastel
 reiti Inglismaalt välja 31500 palli villa,
 aga ajavahemikus 1485 - 1509 (Henry VII va-
 litsenuse ajal) oli aasta keskmine villa
 väljaveo hulu kõigest 7000 palli; 1509-1521
 - 8500 palli; 1522-1531 - ligi 5000 palli;
 1532-1539 - ligi 3500 palli; 1540-1547 - ligi 5000
 palli.¹⁾ Suga villa väljavedu pidevalt vähe-
 nes. Kalleri väljavedu aga vastupidis suurenes.
 1354. a. reiti Inglismaalt välja väheni kui
 5000 kaleviraangast;²⁾ 1505-1519 igal aastal
 keskmiselt 85000 kangast; 1520-1529 - 91000
 kangast; 1530-1535 - 103000 kangast ja 1536
 - 1547 juba 122000 kangast. Kalleri ekspordi
 kasv ei olnud pidev. XIV sajandil lõpus ja
 XV sajandi alguses see suurenes, XV sajau-
 di keskul nous ebanormaalselt poliitilise olu-
 korraga aga ajutiselt vähenes. Tõus al-
 gas uuesti XV sajandi lõpus, mil kau-
 bandustööd sidemed jälle nõrda sea-
 ti.

Vaherealne languseperiood oli

¹⁾ J. M. Кунинеръ, лекция по истории экономиче-
 ского бытия Западной Европы, с. 320

²⁾ kanga pikkus oli umbes 200-300 meetrit

ihens tähtsamaks põhjuseks monopolide kas-
 tule kaevandepordi alal. Valitsev kaup-
 meeste grupp piirdis niimelt kompenseerida
 mitmete tingude sulgemise tõtta
 kinnitud rahjused kasumite suurenda-
 mise tul neile tingudelt, mis olid
 veel jäinud avatuks. Peamiselt põh-
 juseks oli aga kaevitööstuse arene-
 mine algusest peale kapitalistliku
 alustel. Kuna kaevit toodeti põhili-
 selt ekspordis ja turustamine toimus
 suurtes kogustes, siis langesid väike-
 kangrud aja jooksul nõrk kaupmees-
 te kontrolli alla, sest et need polnud
 võimalik oma toodangu ise turus-
 tada.¹⁾ Sellens aitasid kaasa ka
 lombaanavatajad, kes müüsid adla
 arvult suurtes kogustes, mistõttu
 väikekangrutele oli raskesti saada toor-
 aine muretsemise.

Kaupmehed kaarasid enda
 kätte nii tooraine muretsemise kui
 ka valmistoodangu turustamise, kuna-
 tes sel tul kaevivalmistajad endast

---

¹⁾ А. А. Морион, Углерод Аренум, л. 134

sõltuvas. Kuua villast kalvi valmistamises on tarvitsenud teinida erinevaid tööprotsesse, nagu näiteks kroonimine, ketramine, mudamine, värvimine, jne., kaarasid kaupmehed endale kontrolli kõigi nende protsesside üle, tasudes iga üksiku tööprotsessi eest valdi kindlaks määratud tüütöötasu alusel, kuna selline moodus oli nende kasulikum. Seepärast püüdsid nad töö eest tasuda kaupadega, mille turustamisega oli raskusi. Töötajatele oli selline tasumine reis ajaga väga rahjuliseks ning nadus oli sunnitud siin vahetle astuma. 1465. aastal anti välja esimene statut, mis mitsendas töö eest tasumist kaupadega.¹⁾

Endised kalvikaupmehed muutusid nüüsiis kalvi seeritootjaks, kes käsutasid teinid hulka kalvi-valmistamise mitmesuguste protsessidega tegelevaid inimesi, kes olid muutunud nendest alenevaks. Kalvi-

¹⁾ A. d. Моптоне, Уеропура Амурму, с. 135

valmistajate sõltuvust ettevõtjatist sunnendas tihti veel see, et nad ei omandanud tootmiskohast ja olid sunnitud neid ettevõtjatelt laenama.

Sega oli kujunenud välja deentraliseeritud manufaktuur, millel oli palju eeliseid võrreldes käsitöoga. Kasum oli suurem, kapitali arvumääratsoon suurem. Kuid tal oli ka puudusi, millest kontrolli teostamise osas töötajate üle, kes töötasid reeglina oma kodus, sega üksteisest eemal. Kui XV sajandi lõpul deentraliseeritud manufaktuur omas veel valdavat kohta, siis XVI sajandi algul hakkas õige kiiresti ja laualdaselt levima manufaktuuri enamarenevad vorm — deentraliseeritud manufaktuur, mis on vaba ulpool este loodud puudusest.

Kalveri suurtootjad soovivad endale ülesandele töötavad käsitöölised ühte koosseisu, mis koos selles staaldate töötamisrahenõuetega kuulub suurtootjale. See andis riimastele võimaluse pidevalt rõhki tööprotsessi jälgida ja

tööd paremini organiseerida. „Niisuguse protsessi, mis loob kapitalistliku vahetuse, ei saa olla midagi muud kui töölise lahutamise protsess teema töötingimuste omandist...“¹⁾

Centraliseeritud manufaktuuride põlvustas ägedat protesti seotud küsimustele minevate linnakäsitöölise ja maa väekangute kulgas. Rahuldumatus muutus üldiselt laialdasemaks, et valitsus pidas paremaks anda välja kapitalismi arengut pidurdavaid statuute. 1555. aastal anti välja statut²⁾, mis püüas eiheldusele kuuluvate tööpiirkondade arvu.³⁾ See statut keelas linnakäsitöölistel omada ja kasutada küladel käsitöölise valmistamises rohkem kui ühte kangastelge. Küllakangutele ei tohtinud olla rohkem kui kaks kangastelge. Peale selle keelati endiste tööstuslinnaade kuurides käsitöölise valmistamine väljaspool neid piir-

¹⁾ K. Marx, Kapital, Poliitilise ökonomia kriitika, Esimene köide, Tallinn 1953, lk. 622

²⁾ teatud ka 1555. a. kangutele anti nimetus all

³⁾ A. A. Попов, Укрепление Азова, lk. 135-136

noudi, kus seda varem toodeti ja melati
 kangemäsitööga tegelenud neid raskete, ul-
 lel ei olnud seitse aastast ametiõppimise
 staasi. 1557-58. a. statut kinnitas kalvi-
 tootmise keelu väljaspool linnu ja alvori-
 ne. Valitsuse väljastamine kalvitööstuse
 kapitalistlike vormide organiseerimise ja
 areenuse pidendamises oli tingitud ra-
 hutuse ja vastuhakkude kartusest ja
 üldisest „vana rong kentu“ sootimisest.
 Valitsus ei suutnud süüski edemalt või-
 delda tööstuses arenevate kapitalistlike
 vormide vastu.

Kapitalistliku tootmisviisi arene-
 mine tööstuses tei aga endaga kaasa ka
 suure uue tähtsaid muudatusi Ing-
 lismaa agraarkonnas, mille tulemu-
 sena kadus XVIII sajandi keskpaiku ta-
 lupoja majapidamine, loorutades koha
 farmerlusele ja põllumajanduse capita-
 listlikele organisatsioonidele.

Inglise agraarkonnas teinud
 suurangu mõistmises on tarvilik vaa-
 delda, milline oli inglise maa XVI sa-
 jandi algul, s.t. ajajärgul, mil kapitalist-
 lised tootmissuhted hakkasid sisse

tungima fedaalsuhtesse.

Pärisõigus kaotati Inglismaal juba XIV sajandi lõpus. Talupoegade vabanemine isiklikust sõltuvusest toimus aga põhiliselt XV sajandi jooksul. Endine pärisõiguse - villaan - suhe muutus peale enda vabaksostmist isiklikult vabaks fedaalsuhtes maapidajaks n. copyholderiks¹⁾, kellel oli õigus soovi korral oma lordi valdustest lahuda ja mujale elama asuda. Maavalduse juurõiguse küsimustes jäi copyholder sõltuvaks manori lordist.

XV sajandi lõpu agraruhtes tuleb eritleda kahte kiilge - juriidilist ja majanduslikku. Sel ajal eksisteeris Inglismaal ikka veel õiguslike olusuhete siistumina manor. Manor koosneb kahest osast: 1) lordile endale kuuluvast maast (n. terra dominicalis) ja talupoegade käes olevast maast. Lordi õigused terra dominicalmaale olid määratletud freeholdina (s.t. vaba maapidamisena),

¹⁾ copyholder on maapidaja noopia põhjal, mis on tehtud mõisaõiguste protokolliidest

talupojal copyholdina. Kuid leidus ka talupoegi, kelle kuulus maa freeholdi põljal. Kõigi manori maade feodaalsus enamvõrras oli manori lord, kel suurem osalt ei olnud õigust oma suva järgi talupoegadele koormiseid määrata. Koormised olid kindlalt kujunenud juba sajandeid tagasi ja muutunud tavaks, mida feodaalidel tuli arvestada. Siisjuure näeme, et feodaalid ei rohkem siiski tagasi neid tavasid rikkumast. Manori tavad ei olnud sugugi nõrjal ühesugused, mistõttu võisid maapidamise tingimused erinevates kohtades olla copyholdritele enam või vähem kasulised. Seelonuure oli manoritavadele aga nõrjal, et nad jäid muutumatult maavaldaajate vahetumisest hoolimata.

Levinemas maapidamisvormis oli Inglismaal süüsi freehold¹⁾. Peale muuandluse oli ka enamvõrral väikeaadlastest ja paljudel talupoegadel oma maa freehold'i õigus. Samaselt copyhold'iga võis ka freehold olla õige mitmesuguste määra-

¹⁾ K. Marx, Kapital, I r., lk. 623 jj.

sustega erinevaid nohtades.

Edasi vaatlesime Inglismaa ag-
raarsuhete teist ja palju olulisemat - ma-
jandustruu rüüpe.

Inglise talupoegkond ei koosne-
nud XV sajandi lõpus ja XVI sajandi alguses
enam varandusloult enam-vähem võrd-
se tasemel seisvaist nojunonkaliikneist,
sai'd oli diferentseerunud. Talupoegade põ-
hiühend - kesktalupoegadest - eristus juba
jõuama ladvina¹⁾. Kõrvuti reudiga eksisteer-
is ka vähese maaga ja isegi maatuud
talupoegi,²⁾ kes teenisid sulastele suurmaa-
pidajate juures.

Nühaasti suur, kui ka väiketalu-
nna võis olla sõltuvalt oma maajapidamise
õigusloost seisundist kas copyholder või free-
holder ning esines isegi segamaajapidamisi,
kus osa valdustest kuulus maapidajale copy-
hold'ina, osa freehold'ina.

Ilvolnmata müllaltki ulatuslikust
diferentseerumisprotsessist oli Inglismaa põl-
lemajanduses veel XVII sajandi alguses säilinud

¹⁾ kesktaluline ja ka jõukama ladvina hulka kuulu-
jaid nimetati ühise nomenklatuura - yeoman

²⁾ vähese maaga ja maatuud talupoegi nimetati
cottagers.

keskaegse riikanna üldine majandus-
 era elulaad. Riik kujutas endast rika
 alles majanduslikus mõttes teatavat ter-
 viant - kogumonda. Talupoegade põllu-
 ribad asetsevad segamini, mille tõttu iga-
 üks pidi arvestama põlluharimisel riika
 ühist otsust (m. põllusundi). Peale vilja koris-
 tamist kasutati põlde ühiselt loomade
 karjatamiseks. Karjamaad, hernamaad,
 sood ja metsad polnud aga üldse veel
 jaotatud üksikute talupidajate vahel, vaid
 kuulusid riikakogumonnale ühiselt (m. com-
 mons). Nüüis oli maapidajate kasutuses ka-
 heugust maad: isiklikud ja ühismaad.

Selle feodaalajastule seltsu-
 lise maanonaaldus oli xv sajandi lõpus
 oma aja juba ära elanud ja kujutas en-
 dast vaid taunist aruema harrarale
 kapitalistliku tootmisüsteemi.

„Kapitalistliku tootmisviisi aluses
 olud pöördi eelmäng teinud xv sajandi
 viimasel kolmandikul ja xvi sajandi esimes-
 tel aastevuimnetel.“¹⁾ Sel ajal hoogustunud
 tarastamisprotsessis algas feodaalsete toot-

¹⁾ K. Marx, Kapital, I k., lk. 624

missuhete järsku pöördumine.

Tarastamisprotsess üldise kaarab sajanditepöördest ajajärku, alates XIV sajandist ja ulatudes XIX sajandisse. Kogu protsessi aluseks on põllumajandusliku tootja eksproprieerimine, talupoja maatajätmine.¹⁾

Tarastamine algas üsiniute suurmaapidajate ratsutiga noorusena ühismaid endale kaarata. Tõuse tarastamisprotsessi hoogustumisel andis kapitalistlikel tootmissuhetel areenena kannat kalleid manufaktuur, mis suurendas nõudmist villa järel. Seetõttu toimus villahindade tõus, mis sai lambakarvatuse areenimise stiimuliks.²⁾

Sõltuvalt sellest, et lambakarvatamine ei alanud nõrgis Inglismaa piir-
nondades ühesuguselt kasuliku, ei toimunud ka tarastamine nõiajal võrdses ulatuses. Kõige tulusamaks osutus lambakarvatamine Inglismaa keskkrahhon-

¹⁾ K. Marx, Kapital, I k., lk. 623

²⁾ J. M. Куммерь, Лекции по истории экonomicеского общества Западной Европы, lk. 261

dades, mis olid merest eraldatud ja kus traviilja kasvatamine ekspordiks oli mõttetu, kuna vilja transpordikulud maismaateid pidi olema ületanud produkti hinnaga.¹⁾ Niisiis pole mitte juhuslik, et tarastamine võttis kõige enam hoogu nimelt keskrahkondades. Ajavahemikus 1485-1517 tarastati neis umbes 1,16% kogu pindalast, s.t. 71 634 aakrit maad.²⁾ Inglismaa kõigeis järnkondades kogu ulatus tarastatud maade pindala 101 293 aakrit, seega kulus kogu tarastatud maast 70% keskrahkondadesse.³⁾

Sel ajajärgul kasutati lammas- ja kassvatuse laiendamiseks vajalike maade saamiseks peale koguomaa ühisomade kaaramise, millest elpool oli juttu ka teist moodust - talupoegadele isiklikult

¹⁾ J. M. Кушнерь, Лекции по истории экономического быта Западной Европы, с. 262

²⁾ В. Ф. Семёнов, Ограбление и крестьянские движения в Англии XVI века, с. 215

³⁾ В. Ф. Семёнов, Ограбление и крестьянские движения в Англии XVI века, с. 215

kuuluma noma vägivaldselt anastamist.¹⁾
 Niihõlme moodus polnud küll sugugi
 nii lihtne kui esineb, sest sel puhul
 põrkuti juriidilistele takistustele, mis olid
 olemas talupoegade omandiõiguse näol
 oma maal. Sel põhjusel kasutati
 rohkem ühismaade anastamist, mille
 puhul oli vähem seeldusi. Omanda-
 tud maad ümbritseti taradega ja
 muudeti enamuses lambapajamaadeks.
 Siinjuures tuleb märkida, et
 tarastajaten ei olnud armuüasi land-
 lordid, kuigi nad moodustasid suu-
 ruma protsendi, vaid õige mitme-
 suguste sotsiaalsete gruppide esi-
 dajad, nagu näiteks varmuksid,
 freeholderid, copyholderid, farmerid ja
 kaupmehed. Sellest ilmneb, et vande
 feodaalsete agrarsuhete purustamise
 järel ei tundnud vajadust armuüasi
 lordid.

Inglise küla kapitalistlikkus
 muundumist kiirendas reformatsiooniga
 kaasnev kirk- ja kloostri maade

¹⁾ В. П. Ворнин, История социалетических изменений,

seulariseerimise. Sel ajal kuninga kätte noondunud maad jagati kuningluste näol kuninga soosimisele või miividele teel linnaristokraatiale, suurrüütelmeestele ja manufaktuuride valdajatele. Uued maomanikud seadsid oma majapidamised sisse juba kapitalistlikel alustel. Nendest uutest maavaldajatest ja endistest summaomanust, kes oma majapidamise kapitalistlikule tootnisuhetele ümberkorraldasid, moodustuski nn. uusaadel.

Ulatusele põllumaadest lambakarjamaadest muutuse ja uusaadli poolt rakendatava talupoegade-majapidajate suurfarmrite-ventuurega asendamise tulemusel oli väike talupidajate eksproprieerimine. Kõrgema ühiskondade tarastamine jättis talupojad ilma loomade karjatamisvõimalustest ja sundis neid loomi vahendada. Jaosmaadest kinnijäetud talupojad olid aja sunnitud põllukarimisest täielikult loobuma. Tarastamise tagajärjel laostunud talupoegade arv ulatus 1485 - 1517 aastatel 6931-ile ja purustatud talu-

majapidamiste arv 1745-ks.¹⁾ See oli periood, „kus suuri inimmasse äkitselt ning vägivaldselt lahti viitakse nende ülalpidamise vahenditest, paisates nad linnaprüüdi proletariaatena tööturule.“²⁾ Osa maast huna jäänud talupoegadele leidis tööd pabgalistena uutes majapidamistes, osa arenevates manufaktuurides, enamusel aga ei õnnestunud endale töötamisvõimalusi leida, mistõttu teimus talupoegade massiline pauperiseerumine.

„Saadusandlus nõukus sellest pöördest. Tä ei olnud veel jõudnud selle kõrge tsivilisatsioonist neemi, kus arvatakse, et „Health of the Nation“ [„katsiooni vikkus“], s.o. kapitali moodustamine ja rahvahuljade kalastamatu ekspluaatimine ning vaesumine on igasuguse niigitarnuse ultima Thule [kõrgeim tipp].“³⁾

¹⁾ В. Ф. Семінов, Опролетариатизация и крестьянские движения в Англии XVI века, с. 214-215

²⁾ К. Маркс, Капитал, I к., с. 623

³⁾ К. Маркс, Капитал, I к., с. 625

Inglise valitsus püüdis leida väljajäätise tekiend olukorras taastamisprotsessi piiramiseks seaduste abil. 1489. a. andis Henry VIII välja esimese statuudi talupoegade maastutuse vastu võitlemise eesmärgil. Selle anti nohakselt keelati selliste majapidamiste hävitamine, millele kuulus 20 või rohkem aakrit maad.¹⁾ Selle anti eesmärgis oli taastada põllumaad vähemalt sellises ulatuses, nagu need olid olnud 1485. aastal, s.t. Henry VIII trooniletulenu aastal.²⁾ Väinemaalatuslinne moodehaaranisi ei keelustata.

1515. aastal andis Henry VIII välja uue anti, et kiinnitada ja tugevdada 1489. aastal välja antud statuudis sisalduvaid nõudusi.³⁾ 1515. aasta statut nõudis kõigi seadusevastaselt rajamaadets muudetud põldude üles.

7

¹⁾ В. Ф. Семенов, Опролаивание и крестьянские гонимения в Англии XVI века, с. 105

²⁾ В. Ф. Семенов, Опролаивание и крестьянские гонимения в Англии XVI века, с. 106

³⁾ В. Ф. Семенов, Опролаивание и крестьянские гонимения в Англии XVI века, с. 109 ff.

riindmist, laostatud tolude taastamist. Lisaks nimetatud artiklile moodustati 1515. aastal äsja lord-kantsleriks määratud kardinal Wolsey juhtimisel erilised komisjonid, et uurida umbes 30 viimase aasta jooksul teostatud tarastusi ja kontrollida tarastuste vastaste artiklide elluviimist. Komisjonid põrnsid tegevat sellega aga tarastajate äärmiselt tugevale vastupanule ja ei saanud õigustada neile pandud lootusi. 1534. aastal järgnes kolmas samasisuline statuut, mis selgelt kategoorilisemas ja nõuetekohasemas vormis nõudis eelmistes statuutides esitatud nõudmisi.¹⁾

Tudorite valitsuse katsete seadusandluses nõuab taastamist taastada mees. See on ka loomulik, sest Tudorid ei saanud võtta tarvist selle äärmisi abinõusid tarastajate vastu, s.t. peamiselt ussakuuli vastu, kuna see moodustas, [kuna see moodustas] sõjaväelise baasi, mille toetuseta nad

¹⁾ B. Ф. Лесневич, Опроисхождение и крепление ме опущенная в Архиву XVI века, к. 126-129

läiki ei saanud. valitsusel õnnesus vaid mõningal määral pidurdada agraarset pööret, mitte takistada. Talupoegade laostumise jätkus, kuna see oli peatamatu. „Kapitalistliku süsteemi nõudis... rahvahulnade organisatsioon seisusorale, mis nesi enesti muutumist palgalisteks ja nende töövõimendite muutumist kapitalistlik¹⁾“

Nagu juba eelpool öeldud Inglismaa nõue all olevat peroodi alles arennise algastmel olis kapitalistliku tööstus vaid osa espropriertud talupoegadest tööle rakendada. Pauperiseerunud riinesti hulk aina kasvas. Linnades, küladel, tudel - kööjal leidis hulkumiste jõue, kes elatusoahendite hankimiseks olid sageli sunnitud röövima ja varastama. Tudorite absolutistliku monarkhia, mille tarastamise-vastased seadused ei andnud tulemissi, ei osanud leida oluonast muud väljapääsu, kui toimata samal ajal ka agraarrevolutsiooni ohvrite kallale. Tudorite poolt hulkumiste ja kerjuste vastu sunnitud seadusandlus on K. Marx väga seltsuus-

¹⁾ K. Marx, Kapital, I r., lk. 626

tarvalt nimetatud „verisus sadusandlus-
sus ekspriessitute vastu”.¹⁾

Esimese süllelaadilistest sadus-
test anti välja juba Henry VIII valitsemi-
se ajal 1495. aastal, mil esimesest taras-
tanuse vastu suunatud artid olid nõo-
dunud umbes viinme aastat - süllal-
dane aeg, et reenduda sülle ebaeffektüsus-
ses. 1495. aasta sadusega nõhustati no-
haliine võinuisid tugudama raitlust rei-
jamise ja hulnurlusega, kusjuures lubati
nasutada kõige karmimaid abiõue-
sid. Kohalike võinudele anti rou-
utke näse kolme päeva poorsul (alates
anti väljaanduse päevast) arteesida rön
hulnuid ja paigutada nad jalapar-
nu kolmeks ööpäevaks, „nü, et nad (hul-
nuid) jääsid sellise asendisse ilma iga-
suguse toiduta peale leiva ja veie.”²⁾ 1495.
aasta ant oli suhteliselt leebe sadus
rõveldes 1530-31. aastal väljaantud sa-
dusega, mis nõhustas rahukohtuid pi-

¹⁾ K. Marx, Kapital, I r., lk. 637

²⁾ B. F. Leménov, Itaynepuzm b Amerume XVI be-
na, lk. 216

dama huluvite kohta täpsed arveid
ja varistama neid lisaks arestile nel peere-
ga. ¹⁾ 1535-36. a. järges reelgi rangem sea-
dus huluvite vastu, mille kohaselt tuli
parandamatul huluvitel nõivad ära
raida, juhul aga, kui needagi juba kol-
mandat korda tabati seaduserikkus-
nusest, karistada surma hukklusega. ²⁾

Järmine karistusmäär – hukkamine –
sai Henry VIII valitsemise ajal osas
72 000 huluvile – seaduserikkajale. ³⁾

Omelt ei suutnud seadusand-
lus rogu oma karmusest hoolimata
lõivideerida huluvlust. Vastupidiselt, XVI
sajandi keskse suurenes huluvite arv
reelgi rõõmses sajandi algusega. Lisaks
massilistele seaduserikkumistele muutusid
sagedasemaks ka talupoegade ülestõu-
sud, eiti Henry VIII valitsemisaja lõpul
ja Edward VI valitsemise ajal. Sellest kangi-
kult muutusid üha julmemaks hukku-
luse vastu tarvitataavad abinõud, mis

¹⁾ В. Ф. Семенов, Папуверизм в Англии XVI века, с. 217

²⁾ А. Л. Морзон, История Англии, с. 145

³⁾ В. П. Воллин, История социалистических идей I, с. 135

fruseeriti järgnevais 1547. a., 1572. a. ja 1597. a. sellisohastes seadustes.¹⁾

Seloomustades hulmususe vastu suunatud seadusandlust, ütles Marx: „Praeguse tööliisklassi isasid nuheldi kõigepealt selle eest, et neid oli vägivaldselt muudetud hulmutatus ja pauperitus. Seadusandlus nohtles neid kui „vabatahtlase“ mees- ja naistegijaid, eeldades, et edasitöötamine vandes, mitte enam eksistentsivais tingimustes olenevat nende heast tahtest.“²⁾

Kogu Tudorite absolutistliku monarhia omane seadusandlus, hoolimata tema võitlusest kapitalistliku tootmisviisi tekkimisega vastu nii tööstuses kui ka põllumajanduses, soodustas oneti kataval määral kapitalistliku sehet arengut, kuna kõigi neid tsunftivälise tööstuse ja tarastamise vastu suunatud seadusi neidi tegelikult vähe ellu, seest iga laostatud masside ülestõusu liikumine suruti aga tingimata maha.

Absolutistliku monarhia oli niisil no-

¹⁾ B. P. Cernikov, Труды и жизнь в Англии XVI века, lk. 219-221

²⁾ K. Marx, Kapital, I k. lk. 638

harenud feodalismit kapitalismile ülemineku perioodi vajadustele, olles va-
litsevas niivormis sellel perioodil ka
teistes Euroopa riikides. „... absolutistlik
monarhia teinib üleminekupekkidel, kui
vanad feodaalsed seisused laostuvad,
monarogne linnarodanluse seisus aga mu-
juneb nüüdisaegses rodanluse klassisje
rumbri teilitsevaist pooltest pole veel oman-
danud ühenaalu teise suhtes.“¹⁾

Inglise absolutismile on siiski
omased teatud iseärasused, mille pool-
est ta erineb näites Prantsusmaal XVI saj.
klassikalise absolutismist.

Esiten saiis Inglismaal loolimate
kuningarvoinu tugevamisest parlament, vas-
tupidi generaaltaatide laialisaatmisele
Prantsusmaal. Teisens oli kohalikul oma-
valitsusel suur tähtsus, kuna bürokratie
ja tsentraliseeritud valitsusaparaat olid
suhteliselt nõrgad. Kolmandaks püüdis
Inglismaal alatine kuningast sõltuv so-
jarägi ja enisiteerid vaid piiräised garnisonid.²⁾

¹⁾ К. Маркс и Ф. Энгельс, Статьи из „Deutsche
Brüsseler Zeitung“, Социализм, том I,
Москва-Ленинград 1929, л. 212

²⁾ А. А. Морион. История Англии, л. 154

Tugev kuningarõim oli vajalik nii aad-
 lile kui ka kodanlusele, sest mõlemale klassile
 oli tarvilik niigi territooriumi ühtsus ja rord.
 Inglise kodanlus arenes ja tugevnes XVI sajandil
 niiresti seoses tööstuse ja kaubavahetuse arene-
 misega, kuid ka aadel ei jäänud jüsimis va-
 nade feodaalsete põhimõtete juurde, vaid ko-
 danliustus niiresti. Parlament nõis esisiteu-
 rida just selletõttu, et temas olid esindatud
 mõlemad grupid - kodanliustunud aadel ja
 aadliustunud kodanlus, mille huvi absolu-
 tistliku niigivõimu kaitses. Larevistes mõle-
 ma grupi vahel, nõis kuningarõim omade
 isegi tataral määral iseseisvust ja suudi-
 da parlamenti meelele. Näitens parlamen-
 di meeleuse kohta on XVI sajandi 30.-ndatel
 aastatel vastuvõetud seadus, mis nõrdustas
 kuninga seadused nende seadusandlike
 artikliga, mis olid kindlasmääratud kor-
 ras parlamendis vastu võetud ja kuninga
 poolt kinnitatud.

Kuningarõimu tugevneimine ilmus
 samuti mitmeti puhtbirokratlikku laadi
 keskasutuste loomis, nagu näitens „Tähekode“,
 mõigist teistest nohtutist sõltumatu kuninga ülev-
 ushus, „Palverijade koda“ ja teisi sellelaadseid.

Terne Tiidori absoluutismi iseärasus - valitsusaparadi ja bürokraatia suhteline nõrkus oli tingitud aadli kodanikuustumisest, kes ei ratustanud sedit maaga, vaid muutus areneva kapitalistliku majandusviisi muu- rans teostajaks niis. Seetõttu olid mõik täht- samad kohad maa kohalikes omavalitsustes täiditud aadliga, saunuti nagu linnade kohaliku omavalitsus oli kodanluse järgmine osa käes.

Kolmas iseärasus - alalise sõjase- puudumine - seletub sellega, et Inglismaa on saareriik, milline ei vajanud tolle perioo- di tingimustes veel endale kaitses maavägi- sid. Sõjas oli talle oluline vaid laevastiku võimsus, mis nimetatud perioodil ka üha suurenes, tingituna juba kaubavahetuse pi- devast arenemisest meretaguste maadega.

Kõigile käsitletud Inglismaa XVI sajandi majandusliku ja sotsiaal-politilise konna nähtustele on Thomas More selle pe- roodi kaasaeglasena andnud oma teoses "Utopia" tabava ja terava kriitika.

2. Inglismaa XVI sajandi tegelikkuse raajatumine „Utopias“

Thomas Moruse „Utopia“ tekki-
misele on avaldanud mõju väga mit-
mesugused asjaolud. Neid võiksime erit-
lada kirjanduslikuks ja raasaja tegelik-
kuse mõjutuseks.

Juba oma õpinguaastal, samu-
ti kui noor edaspidise elu vältel tegles
Thomas Morus väga palju klassikalise
kirjandusega, seda lugedes, uurides
ja tõlkides. Selõttu ilmneb ka tema
tähelepanuväärivamas teoses „Utopias“
otseseid mõjutusi mitmete antiinau-
torite teostest, kõige enam Platoni „Ri-
gist“. Viimasest esineb „Utopias“ røgi
mõningaid tsitaate.¹⁾ Klassikalise
kirjanduse ja antiinuuelt mõju tuse-

---

¹⁾ III. Мор, Утопия, Прунонекия, к. 81, 272-273, 275

le võivad ka mitmesugused nimetused, mis on tulitatud kreeka ja ühisnutele juhtudel isegi pärsia keele alusel, nagu näiteks „Utopia“, „Amurotum“, „syfoquant“, „fyllah“ ja terve rida teisi.

Näidatavasti on vahtlematult antiikkirjanduse mõju Moruse teospidamisest kujunenud. Siinjuures tuleb esile tõsta Moruse mitmeid suhtunud antiikautorite ideede ja mõtete omendamisel ja oma süsteemi väljarefundeerimisel. Mõeldud on Platoni konnureistorse ideest ja muud üsikeid väljarefundeerimistuid ning laanäärased sotsialismi elemente, mida Morus on näetanud utopilise sotsialismi väljatöötamisel.

„Utopia“ kirjanduslikule vormi on kindlasti olnud esimeseks Vane-Kreene resekirjeldused. Antiikkirjandusest on Morus üli võtnud ka draalogi-vormi. Peale selle võib arvata, et XV ja XVI sajandole toimunud suured maadeavastused tegid sellise kirjandusliku vormi eriti aktuaalseks ja sobivaks. Sellest, et Morus on Kythlodaest kujutanud Amerigo Vespucci reisi raaslaena, järeldeb, et ta on tundnud ka Vespucci rei-

suurjeldust „Cosmographiae Instructio“, mi-
gi selle kohta puuduvad otsesed teated.

Arastusreiside otsest mõju „Uto-
piale“ võib näha nooru teose ülesehitusest,
ideaalse ühiskonna paigutamisest „aja-
arastatud“ saare juurde.

Kõige suuremat mõju teose teke-
misel on nähtamatult aga avaldanud
Moruse kaasajaga tegelikkus, mille pahesid
ja puudusi arastajalõlone Morus nägi
täie selgusega, ning mis teda sundisid
arvult unistama ideaalsest riigist, ku-
na ta ei näinud selle tehnilises rea-
soid võimalusi.

„Utopia“ i peatükk on terveniisti
pühendatud kaasajaga Inglismaa tege-
luse kriitikal ja puudutab vaid
möödamises teistes Euroopa riikides
esinevaid puudusi.

Kriitika on antud vestluse ku-
jul kolme isiku vahel, milledest üks on
Morus ise, teine tema sõber Peter Gilles¹⁾
ja kolmas - reisiija Flythlo daeus²⁾ Üü-

¹⁾ Peter Gilles s. Petrus Aegidius - sama, kellele Morus on
adresseerinud raamatu lesonana mõeldud kirja

²⁾ Flythlo daeus on väljamõeldud nime

masele on Morus omistanud oma tähelepanu ja arvamused, mis ta lasel Skythlo dausel esitada kriitilise seloomustuse näol Inglismaal valitseva rona kohta ja jütustusena ideaalsetest ühiskonnast neisil naugel keset ookeani asuval saarel „Utopial“, kuhu Skythlo daus olivat sattunud avastuseisel alles.

Peatüki alguses nõueld Morus oma nielruisest Brugges, kuhu ta oli läheta tud Inglise delegatsiooni koosseisus, naubandusline läbirääkimiste pidamiseks.¹⁾ Ta kriipsutab alla selle reisi tähtsust endale rojenusti omendamise, uute nuuljete saamise ja teadmiste laiendamise mõttes. Tähtis on „Utopia“ esimene peatüki aje voolelt kriitika poolest, mis nii tabaralt kriipsutab Inglismaa pahesid, saunuti se allikana XV sajandi lõpus ja XVI sajandi alguses Inglismaal valitsevad olude tund maõppimiseks.

Inglismae ühiskondline olude kriitikat ei alusta Morus mitte põhialustest, nagu see oleks loonud maasisist loonust ühis-

¹⁾ III. Mop, Yionua, lk. 45-46

nounaasitlusest lähtudes, vana loopis
 ebaolulistest piisajadest, mis on oma
 selle ajajärgu näsitlusviisi.

Paljastades peudusi ja vägu tol-
 laegses õiguse mõistmises, mida Monu
 oma eluantsu tõtte väga hästi tun-
 dis, juhtis ta na ühtlasi tähelepanu sel-
 lele, et Inglismaal leidub üsinaid õig-
 lusi ja väärinoid mõneki, kuides sel
 viisil võimaluse tänuksust ja austust
 avaldada temale väga mõnesteinud mõji-
 tegelase Mortonile, keda ta re loonus-
 tab väga soojade sõnadega.

Mõnitud nõuvalpõige on üht-
 lasi kirjanduslooms ilendamine slythlo-
 daensi arvamusavaldusele. Astudes väl-
 joi mõispealt Inglismaal nehti oati äär-
 niselt korvide varasti-vastasti seadus-
 te vastu, ütles slythlodaus, et "... lihtne
 vargus ei ole nii suur kuritegu, et selle
 eest maha raisata pead, aga teisest
 küljest, mitte ükski naristus ei osutu
 niivõrd tugevaks, et hoida tagasi kur-
 jategevusest neid, kellel pole mõnisteinust
 teist võimalust ülalpidamise kannimiseks." ¹⁾

¹⁾ III. Mop, Mionna, lk. 58

Mõnuse arvates tuleks niisuguse riigitegevuse vältimiseks kindlustada mõigile kodanikele elatusvahendite hankimise võimalused, mis et neil poleks tarvidust varustamisega. Selles annab ta põhjaliku analüüsi varguse massilise levimise peamistele põhjustele Inglismaal. Esimese põhjusena märkib autor tunnival kapitalistliku eksploatatsioonist.¹⁾ Ta väidab niisugalt, missest parasitlikku elu elab aadel talupoegade töö arvel, rüümadeid hankimatult eksploatuurides. Aadline elulaadi võrdleb mõnuse põlluloolet samasilaste eluviisiga, kes elavad saunuti teiste töövaevast. Ja mitte üksi aadel ise, vaid ka nende ihukaitsjad elavad parasitidena talupoegade tunjal. Aadli ihukaitsjate olimasole peab mõnuse täiesti tarbetuks, põhjendades, et just need, kes ei ole õppinud kunagi mingit kasuliku moodust elatusvahendite hankimiseks, valduvad teistest kergemini riigitegevuse

¹⁾ M. Mop, Yionus, lk. 59

sele, kui mõni juhustena põhjus, nagu
peremehe surm, või nende eadi haiges-
tunne nad sinist elust välja tõu-
kab.

Teise põhjusena varguse levimisele
ja munitgevuse sagedusele mainib Mo-
us Inglismaale tol ajal röövlomuliku-
nu lambakasvatuse laendamisest, mis
tõi naasa ulatusliku talupoegade
maastumise. „Tere lambad,“ üt-
leb Mous slythlodeuse suu läbi,
„tavaliselt nii vargavad, väga vähes-
ga rahuldavad... on muutunud
sellisteks õgijateks ja taltseitamatu-
teks, et söövad isegi inimesi; hävita-
vad ja laastavad põllud, majad
ja linnad.“¹⁾ Seda Mause ütelist
on kasutatud kirepu väja saageli
Inglismaa talloregsit alusvõla kirjil-
dades, sest ta annab väja tavavalt
ja neeldijäivalt inglise talupoegade
maastumise põhjuste ning tagajär-
gede analüüsi. Ka Mause oma „Ka-
pitali I köites on kasutanud Mauselt

¹⁾ III. mop, Mõnuu, lk. 62

päriuvad ütelist, tsiteerides seda kohta
 Mause „Utopias“. „Oma „Utopias“ nägib
 Thomas More's imelisest maast, kus „Lau-
 bad õgivad inimesi.“¹⁾ Kuid More ei näita
 aruüksi talupoegade maastumise põhjusi
 ja tagajärgi, vaid kirjeldab seda protses-
 si tervikuna üsna põhjalult. „... rõi-
 des kuningriigi osades, kus toodetakse rõi-
 ge peenemat ja sepävast na rõige hinna-
 lisemat villa, ninenad aristopraavidid
 ja regi mõned abtid, piivad raimed,
 ei rahuldu nende igaaastaste tulude
 ja protsentidega, mis tavaliselt olid nar-
 vanud suuremas nende esivanemate
 varandustest; ei rahuldu sellega, et nen-
 de tegevuse ja luksusliku elu ei too
 mingit kasu ühiskonnale... Nii ei jäta
 nad oma mõisades midagi põldude
 alla, muudavad rõik rajamaas, lam-
 mutavad majad, hävitavad linnad,
 muudat sageli templid sealantades.“²⁾

J. Mause pahonul on sejuures
 suunatud nimelt aadli ilmalike ja

¹⁾ K. Marx, Kapital, I k., lk. 626, märkus 193

²⁾ III. Mop, Utopia, lk. 62-63

vaimulike esindajate ¹⁾ vastu, kelle riit-
seerimisel ta ei ole riisi taraste sõna-
dega, nimetades aadlit „täitmatuse õga-
dius“, „oma rodumaa loelises mädapai-
sus“ ²⁾ ning näidates missuguse saata-
sle aadlone ahnus määrab tuhau-
deid talupoegi. Nõus selgitab, kui-
das aadil mitmesuguste alatute võtte-
ga – küll pettuse, küll vägivallega, sun-
nib talupoegi müüma isegi oma isikliku
vara ja lohkuma oma rodudest. Ta rai-
tab, et paljudel neist ei õnnestu enami
leida tööd, kuna lambarasvatuses va-
jatakse palju vähem tööjõudu kui põl-
leharimisel, mistõttu need ei jää nuud-
ile, kui muutuda kuluriteks. Hukku-
misel kulub aga küüsti sugu raharõhke,
mis neil õnnestus saada oma riikese va-
ra müügist. „Mis jääb neil siis veel üle
nuud,“ küsib nõus, „kui varastada ja sat-
kuda teinetei kohaselt võllasuse või kul-
kuda ja reijata.“ ³⁾

¹⁾ Inglismaal oli tarastajate seas ka teistsuguse
pääritoluga rühm, mille aadlile, kuid nõus neid
ei nimeta.

²⁾ III. Mop, Ytonna, lk. 63

³⁾ III. Mop, Ytonna, lk. 64

Peale talupoegade põldude lam-
barajamaadens muutmise määrise Mo-
rus val teistki moodust, mis jättis kulla
talupoegi maast ilma, osmelt suun-
tu maa-alade jätkuist metsa ja pai-
vide alla.

Kuid talupoegade maastu-
mure on vaid üks neist kapitali esi-
algse akumulatsiooni perioodile ise-
loomulikest pahedest Inglismaal, mille
Morus kritiseerib. Seejärel rõõuleb ta
teravilja ja villa hindade tõusest kui
ihust tarastamisega seoses olevast pa-
hest, mis põhjustas inimeste massilist
laostumist.¹⁾ Kulla nehvii käsitöölisi,
kes seni tegelesid villa ümber tööta-
mise ja kalvivalmistamisega, ei saa-
da villa kallineolus seda enam osta
ning satuvad riietusse. Ünsinud vana-
aga annutavad villaga kauplemisest
endale suuri kasumeid. Morus ni-
metab sellist ünsinute raubandust
„oligopoliumiks“²⁾ ja sehtub sellesse
väga halvustavalt, nuttes, et ünsine-

¹⁾ III. Mor, *Wronne*, lk. 64-65

²⁾ „oligopolium“ on „monopoli“ eeskujul Moruse poolt
võetud sõna

te isruute täitmatu ahnes muudab rau-
banduse, mis võras Inglismaale raskes
olla, talle hoopis kergemaks.¹⁾

Aasta-aastalt suurenevad viletsu-
ses süüdistab Morus absolutistlikku no-
rariiat, kes ei võta otsustavaid abinõu-
sid tarvitusele võitluses rahvamassi-
de laostumise põhjustega. „Võrre väjā
need hukatuslikud paised, võrre vastu
otsus hävitatud famide ja külvide
taastamises või loomutagi nad taasta-
mises ja ülesehitamises soorijate. Ohjel-
dage vnahe poolt teostatavad kokkuvõtu-
nende omavoli...“, sooritab slythloduus,
Morus mõteti väljendaja ja jätkab pro-
gates: „Võib-olla teinudes ni, te teete ni-
dagi muud, selle asemel, et loote rargaid
ja neid samaaegselt hukata.“²⁾

Humanistina ei suuda Morus
muidagi leppida nii neiguvälise raiuse-
te hukamisega, nagu see oli omane Ing-
lismaale näidataval ajajärgul. Morus
tuleb selle küsimuse juurde tagasi rna

¹⁾ III. Mor, Morus, lk. 65

²⁾ III. Mor, Morus, lk. 66, 67

ja jälle, põhjendades oma seisukohta mitmel viisil. Nõuse monarhiaalsetest jutustab ilmselt järgmine lause, mille ta on pannud sisse slytkhodau seli, ka arvan, et inimelu oma kindlalt pole tasaraalustata võigi maastua hüvedega. " 1)

Nõuse humanistliku maastua maastuistusele vastab ka tema suhtumise sõladesse, mis, nagu Nõuse õigesti näitab, rahva töötavatele hulkadele on alati toonud roosa loendavaid kannatusi, viletsust ja häda, kuna valitsevad klassid on alati leidnud võimalusi sõdade pearaasuse reutamisens töötava rahva õlgadele. Sõlade ettevalmistamises, sõjaraasute pidamises ja sõlmises vajalised rahasummad pressitakse välja rahva näest uute massude ja trahvide otseseadmise näol, mille tõttu rahva oitsus aina suureneb, kuna vajaminevad summad on väga suured. „mitte mingi'sugune kogus rülda ei ole küll-

1) III. Nõp, Sionua, la. 68

laldane niigivalitsejale, millel on tarvis üleväl pidada sõjavägesid, " ütles Hlythlodaenus.¹⁾ Teisel lasub Morus Hlythlodaenusel nimetada "tarnadens lollpeaden" meid, mis annavad, et suurte sõjavägede ülalpidamine on niigi heasulus ja rahu kindlustamiseks tingimata tarvilik, ja rääkida, et sõdurid on vastupidi rogueni " ... ohtloomad rahule, mille eest on igal juhul tohutult rohkem tarvis hoolitseda, kui sõja eest." ²⁾ Suurte sõjavägede ülalpidamist peab Morus Prantsusmaal ³⁾ kõige rängemaks pahaks ja annab roonlaste, kartagolaste, süülaste ja paljude teiste rahvaste ajalooist saadud näidete põhjal Prantsusmaale selle tõttu veelgi suuremat viletsust, mida juba on kogunud.

Veel ühe tähtsa probleemi võtab Morus niitina alla, nimelt raharogumise, mis tema raasajal - kapitali enalge akumulatsiooni peiaodil - omadab suure antuaalsuse. Põlguuga kir-

¹⁾ III. mop, Ytonna, lk. 87.

²⁾ III. mop, Ytonna, lk. 62.

³⁾ Inglismaal teatavasti tol peiaodil nimetanisti väesid sõjavägesid polnud, kuidus ainult väikesemulisi piirikaitse garnisone.

jõeldab ta mitmesuguseid alatuid rõhkeid, mida kasutavad valituvad klassid oma maansi suurendamiseks ja nende murega nõuandjad hulgaliselt meenutades soovivad niigi nassa täitnises.¹⁾

Selliste rõhke näidetena võib ilmselgeks seaduste taaselustamise ja sõdadeks ettevalmistamise, mis võimaldab teha maansi sisseveetmist õigustada, saadeti raha hankimise ebaõiglaseks rahvide näol ja nohku abil. Sestõhku vaesuse rahva töötav osa inna rohkem. Talle jääb varandust vaid küpalju „... küpalju seda jättis talle meeningera hatahtlikku, mis juures valitsejale on väga tähtis, et see varandus oleks võrvalimult väiksem, sest et tema võinud peamine rants sisab selles, et rahvale mitte võimaldada hõlituda jõeusest ja vabadusest...“²⁾ Järgnevalt selgitab ilmselge rõrd lasku on valitsejate selline suhtumine rahvasse, kes valib oneti „... meeninga enda jaoks, aga mitte tema enese

1) II. lopp, Yionur, lk. 85-87

2) III. lopp, Yionur, lk. 87-88

jaos..." ja lihtlasi ka rahjult, sest "... kes
 võib leida rohkem tili, kui vastu keel?
 Kes püüdnud intensiivselt pööret, kui
 mitte need, millele ei meeldi olemasolev
 raud?"¹⁾

Ja lõpuks, kõigi oma raasajate ise
 loomulike perekete analüüsi tulemusena
 tuleb mõnus tähelepanuväärse üldistuse,
 et kõigi nende perekete aluses on era-
 omand.²⁾ Niihaua, kui eksistents se,
 pole võimalik saavutada ühiskond-
 lise heaolu, sest igaüks püüab oma
 eravõimendust suurendada ühepalju kui
 vähegi suudab.³⁾ Kui suru ka ei ole
 ühiskondliku rikkuse, teinest ei jätku-
 süski kõigile, sest ta jaotatakse vähesti
 rikkaste vahel ja ülejäävutele, s.t. töö-
 tavatele kulnadele jääs üle vaid rai-
 sus ja viletsus. Rikkaid ise loomulike
 mõnus riskjaline, ebavõrdsus ja nõbma-
 tute inimestena, kes ei too mingit kasu
 ühiskonnale, vaesid aga lihtsate ja

¹⁾ II. Mor, Утомля, lk. 88

²⁾ III. Mor, Утомля, lk. 93

³⁾ IV. Mor, Утомля, lk. 97

tagasihoidlike inimestena, kes oma igapäevase tööga toovad palju kasu ühiskonnale, mitte aga iseendale.

Seega, mitte mingisugused filosoofide nõuanded ega ühiskondlikud ümberkondadused ei suuda liividevõida olemasolevaid pahesid, vaid needist saab vabaneda ainult erasomandi täieliku hävitamisega.¹⁾ Sellel järeldusel on määratu suur tähtsus rogu edaspidisele sotsialistlikule mõtte arengule.

Mõistes täielikult erasomandi kaotamise vajalikkusest, ei suuda mõnus omise klassipärase tõttu onetina näha mingisugust konkreetset võimalust erasomandi kaotamiseks. Ta on rogu avamusel, et erasomandid pole võimalikult täielikult hävitada. Kuna proletariaat pole mõuse kaasajal veel välja kujunenud, siis ei saagi ta näha reaalselt ühiskondlikku jõudu, millele toetudes oleks võimalik sotsialistlikku ühiskonda üles ehitada.²⁾

¹⁾ М. Мор, Утопия, лх. 97

²⁾ В. И. Болтин, Утопия социалистическая и др. I, лх. 153

Mõnuse tähtsus seisneb rõhul selles, et ta erasomandis oskab näha ühiskonnas eksistevate pahede põhjalust ja tõstab esile erasomandi kaotamise vajaduse. „Utopia“ esimese osa viimased leheküljed, mis sisaldavad arutluse erasomandi hävitamise vajadusest on sellele teokselle nii kirjanduslikuks kui ka loogiliseks respiratsiooniks.¹⁾ Nad annavad üldise järelduse rogu elavale kirjeldatava folkloorse tegelkonnale kuiti-
kale ja on ka eloluseks järgnevale ideaalse ühiskondliku korra kirjeldamiseks, nagu väga õigesti märgib Volgin.²⁾

¹⁾ В. П. Воллин, Историческое значение „Утопии“, с. 14

²⁾ Я. А. Левицкий, Рецензия на „Утопию“ Томаса Мора, с. 325

III Ideaalne ühiskonna kujutamine T. Moreuse "Utopias"

1. Utopia riigedus ja majanduselu

Utopia saar on noorem kuja-
line, mille sarvetaolised otsad lähe-
nevad teineteisele 11 miili¹⁾ kaugu-
seni.²⁾ Saare läbimõõt keskoolest,
kust ta on kõige laiem, ulatub 200
miilini. Saare sarvetaoliste otste
vahel jääb järvesarnane laht, mis
on väga sobiv sadamaks esiteks sel-
letõttu, et ta pole sunnigi toimine ja
teiseks selletõttu, et sissepääs sinna on
looduslikult väga hästi kaitstud. Sis-
sepääs, mis on ainult 11 miili laiune,
on tõkestatud madalimuga ja reaalsete

---

¹⁾ Mõeldud on vana rooma miili = 1478,7 meetrit

²⁾ III. Мор., Утопия, л. 107

kaljudega. Suurim nendest kaljustest ulatub veest välja ja teinale on ehitatud valvetorn. Vöörastel on täiesti võimatu utoopialase lootsi abita sadamasse sõita. Isegi utoopialased ise ei julge lahti sõita valvetornist antavate signaalide abita.

Saare välise rannajoone pikkus on 500 miili. Ka sin leidub küllaldaselt sadamaid, kuid kõigi nende ühendus maaga on loodusruet tõestatud. Seetõttu on võimalik saare väliskülge ka vähesest mustrühmaga ülemaailmna vaadlaste sõjaväe vastu kaitsta. Suga on ilmsel utoopialased varustanud väga läbimõeldud loodusliku kaitsega väliskõrde vastu, mille suunust ta sellise vaba sotsialistliku ühiskonnana pehul rahlematult õigesti on ette näinud.

Slythlodaense edasisest juttusest ilmneb, et Utopia polegi alati olnud saar, vaid on varemni 15 miili pikkuse maamitsuse saudu olnud ühenduses mingi mandriga. Otse-

nõu peale saare saabumist naerast
ettevõtteks utopialased maavitsuse
läbi.¹⁾ Töö läbiviimisel kasutatakse nad
nii kohalike päriselanike kui ka
oma sõdadeid. Õige tööjaotus, inimeste
arvu suure juures võimaldab töö hõl-
dalt kiiresti teostada, mis naabrite-
le, kes töid alul lootusetuna jätavad,
suure üllatuse valmistab.

See episood aitab mõnusele üht-
lasi ilmekalt selgitada ühis töö suut-
jõudu uut tüüpi ühiskonnas. Arva-
tavasti on mõnus idee selles sa-
nud arenevas kapitalistlikus ma-
nufaktuuris kasutatavast tööjao-
tusest, mis tema eluajal juba näitas
oma elisid võrreldes ühisi tööga.
Sarnaselt manufaktuuritööga ei as-
na aga ka mõnus veel sisse tema
tehnika arendamist.

Utopia saar on 54²⁾ iluost
ja avarat linna. Ka terneteiselt

¹⁾ M. Mop, Ytomeid, lk. 108

²⁾ Linnade arv on võetud naasajse Inglismaalt,
muna Inglismaa ja Walesi linnade arv oli 54

nõige lähemal asetsevad krunasid lahutab 24 miilne vahemaa. ¹⁾ Kõnn krunad on üksteisele sarnased nii põhiplaani kui ka arhitektuurse plane poolt, nii et see, kes tunneb ühte kruna, tunneb ka teisi. Sellepärast pöörduki mõnus vaid ühe kruna - pealkruna Anaurotum ²⁾ - kirjeldamisega. Anaurotumi kirjelduses leiab palju sarnasid pooni Londoniga, kuid ühtlasi on ta ka vabastatud paljudest Londoni iseolemusest püüdest ja ebaühtlusest. Teistest Utopia krunadest erineb Anaurotum vaid selle poolt, et temas kui pealkrunas paraneb senat.

Anaurotum asetseb mäe nõlvakul ja on põhiplaanilt rünnakuujuline. ³⁾ Hlates mäetipust pi-

¹⁾ III. Mop, Ytonua, lk. 109

²⁾ Nimi „Anaurotum“ on tuletatud kreeka keelest sõnast, mis tähendab „tunnustamatu“ ja viitab sellele, et uida kruna üldse ei esinegi.

³⁾ III. Mop, Ytonua, lk. 112

seit allpool, ulatub lõnu Anydros'i¹⁾
 jõeni, võttes enda alla umbes 4 meet.
 miili suuruse pindala. Anydros'i jõe
 kirjeldus meenutab mitmeti Thames'i
 jõge Inglismaal, mille kaldal aset-
 seb London. Anydros'i jõgi Hlythlo-
 daesse jätustuse kohaselt saab al-
 guse väikesest allikast, mis asetseb
 umbes 80 miili ülalpool pealõnu.
 Pärast mitme²⁾ lisajõe ühinenist
 on Anydros Amurootumi¹⁾ kohale jõu-
 des juba pooli miili laiene. Lõnu-
 nast 60 miili allpool suubub jõgi
 ookeani. Hiina ja ookeani vahel-
 us jõesas vahelduvad tõus ja
 mõõn napppäraselt iga 6 tunni
 tagant. Vastaskaldaga ühendab
 lõnu kivist kaarsild. Sild on
 ehitatud ookeanist naugemal aset-
 suale lõnuäärele, et rogu lõnu-
 ääri jõe allas oleks laevadele ergi.

¹⁾ Nimi „Anydros“ on tületatud kreeka keelsest
 sõnast, mis tähendab „jõgi ilma veeta“ – seepe olematu

²⁾ Jõgede arvu ristimus on ilmsel ebaselge.
 Hiljem kõneleb ta, et Utopial on ainult 2 jõge

peaühtlar, sest Morus ei oma endale ette mu-
jutada silda, mis laevade sõite ei takis-
taks.

Peale Anydrose nimetat Morus Utoopial veel teist¹⁾ jõge.²⁾ See algab mäest, mille nõlvad asetseb Anaurotune ja suubub Anydroseesse. See jõgi, mis pole küll eriti suur, on pealinnal elanikele siiski väga olulise tähtsusega, sest ta varustab linna puhta joogiveega. Jõest juhitakse vesi tellis-
nivest tõusid mööda peaaegu kõrgidesse linnal asadesse. Kõrgemates linnal osades, kuhu vesi tõusid mööda ei saa voolata, saavad elanikud vajaliku ve suurtest vihmavee tsisternidest. Linnal joogiveega varustava jõe kaldad on kaitsitud kindlustustega, et vaenlased võimaliku Ruumise konnal ei saaks ütt nõrvale puhtida ege nuigutada ning sel viisil elanikkonda veeta jätta.

Linnal Utoopia saare ülalisele loodusliku kaitsel, on ka iga linnal in-

¹⁾ Mainides ainult 2 jõge Utoopial, peab Morus selgitamata, misseequine on teiste linnade varustus

²⁾ III. Mor. Yonua, lk. 113

siinult kaitsitud vaenlase rünnakute vastu. Ammurotum, mida Mous on kirjeldanud kõigi Utopia linnade näidiseks, on ümbritsetud tornide ja laskeavadega varustatud kõrge müüriaga.¹⁾ Peale selle püüab linna kõlvest küljest egi muir kraav ning tihed asuspunktar, kuna viitseb jõe loodustruu tõukena.

Sellise linna põhiplaani töötasid utopialased välja nohe peale saarele saabumist 1760 aastat tagasi.²⁾ Linnade arhitektuurilise välisluu, samuti elanute mugavus ja ootatusus on järgnevatel sajanditel töötanud muusea tunduvalt muutunud. Utopialaste ajasaamatute andmete järgi olvad majad esialgu olnud hoopis teistsugused: madalad, hirstuataolised puitehitused, saritatud seinet ja kõrgete õlgatustega.

Kiltsenad majad seevastu on inel luskajäised nii arhitektuurilise luu kui ka mugavuse ja puhtuse poolest.³⁾

¹⁾ W. Mous, Utopia, lk. 114

²⁾ W. Mous, Utopia, lk. 115

³⁾ Siin peitub müüriks viitje Londoni räparusele

Ehitusmaterjalina on kasutatud graniiti, liiva- ja telliskivi. Majad on nõrk kolme- kordused, samased välisluult ja ruumijak- tusest. Katused on lametatud ja kaetud erilise odava rong tulekindla rattu- materjaliga. Majade arvud on enam- us kaetud klaasiga¹⁾, mõnikord aga ka meivaike või õliga läbiimmutatud lõuendiga. Igal majal on kaas ust: üks neist avaneb tänavale, teine maja- taga asetsevasse aeda, mille ust hoolit- semine on igale utopialasele meeldi- vaks kohustus ja ühtlasi ajaviiters. Aedades kasvavad utopialased mitmesuguseid aed- ja juurvilja rong- lilli. Aedade ilu ja saagi suurendamise eesmärgist peetakse linnosade- vahelist võistlust. Seega esineb juba Rousseu „Uto- pias“ töövõistluse moment, mis riividi- ag- ses tegelikult saanud sotsialistlikuks ühiskonnas liiab kü laialdast kaseta-

¹⁾ Rousseu kaasajal oli klaas kü hõnkaline, et ainult üksikud jõuad inimesed võisid enda- le lubada klaasist aknaid. Veel 1567. a. an- ti välja enliisi seadusi anka klaaside maktses. M. Mop, Uroune, lk. 278, märkus 121

niist. Elanute uused avaned rõige
võitsemagi vajutamise puhul mõlemale
poole ja sulguvad ise.¹⁾

Utopiaalaste majade reputatsioonil
on ilmsel rasitanud eskujudena Inglis-
maa riikaste kodanike maju. Seejuures
pole ta aga sugugi laskunud viimaste
lüksuselamuse kopeerimisele, vaid rau-
gelt heidunud tarbetust ja kalliksui-
nuvast tõutsemisest, hoides riiki lüh-
suse ja prautilisuse põhinõtteist. Majad
on Utopiaal ühiskondlikud. Selleks, et
kindlustada ühiskondlikku omandit
erandiks muutumise eest, lasub riik
mis utopiaalasi iga kümne aasta järel
vahetada elumaja.

Elamukonna varustamise otstarbe-
nusest lähtudes on mõne linnad jao-
tatud neljaks rajoonis, kusjuures iga
rajoonis on ühiskondliku turg.²⁾ Peale
turu on elanike varustamises linnas-
des veel lapsed. Tuntu liidub linnades
söönlaid, haiglaid ja iga linnas üks
kultuurimaja.

¹⁾ III. Mop, Utopia, lk. 114

²⁾ III. Mop, Utopia, lk. 128-129

Morus näeb ette roojat perevõnna-
de arvu igas linnas, määrates selle
6 tuhandele.¹⁾ Kui mõnes linnas elami-
ne arv suureneb üle ettenähtud normi,
määrake osa elanikke üle teistesse linnade-
desse. Kui aga elanike arv roogu saad
liiga suureks paisub, eningreemib osa
elanikke lähedalasetsesale mandrile
ja rajab seal koloonia. Seega ei näe
Morus ette linnade suurenemist, vaid peab
linnade suurust ja nende elanike arv-
ru hoida stabiilsena.

Mis puutub linnade heaolu-
tusse, planeerimisse ja ehituste otstar-
bekusse, siis ilmneb selles tohutu vast-
rast Moruse vaaraegsetele linnade-
le, peamiselt Londonile. Vastupidis Lon-
doni kitsastele, rõvastele ja räpastele
tänavatele on Egiptia linnades täna-
vad 20 jalga²⁾ laiused, mis väldib lii-
lusehunnikute tekkimist, mis tal ajal oli

¹⁾ III. Mor, Yronur, lk. 127

²⁾ Morus mõtleb siin inglise, mitte roma jalga
(0,2957 meetrit). Moruse-aegeel Londoni täna-
vad olid ainult 10-12 jalga laiad, III. Mor, Yronur,
lk. 278, märkus 119

Londonis väga tavaline nähe. Nõus rõh-
tab kindralt sanuti utoopialaste ela-
miste ja linnade puhtust, mille poolt
tema raasagne London jällegi jättis pal-
ju soorida, alles oma rüpasuse ja tih-
da asustuse tõttu natuke väja soodsas
levinuisprinaas. Ka teise raasagnele
linnaele iseloomuliku nehtluse - tule-
kaiju - est on nõus, nagu nägime
espool, utoopialased kindlustanud
(kiviehitused, tullekindel katusekate jn.).

Linnad, nagu need kujutab nõus,
on tegelikult tema-aignest mitme
sajandi võra es. Linnaste põhinõtetel ehi-
tatuse linnu alles tänapäeval.

Külataolisid asulaid tänapäeva
mõistes ei ole utoopial üldse.¹⁾ Tõga linnu
juurde kuulub tede ümbritses maa-ala,
mis ulatub nasse külge vähemalt 20 mi-
li raugusele.²⁾ Sel maa-alal laiuvad põl-
lud ja asetuvad ka erilised põllumajan-
duslikud keskused põllutöödel rübirate

¹⁾ III. Mop, Yonua, lk. 109

²⁾ „Utopia esivanandis on määratud 20 miili
asemel 12 miili, III. Mop, Yonua, lk. 278, märkus 114

inimeste elanute ja kõigi vajalike ma-
 jandushoonetega. Selline keskus meenutab
 villi rohkem sorhaasi kui küla. Igas sar-
 nas keskus elab konaga umbes 40 in-
 mest ja lisaks neile veel saas orja. Põllu-
 töödiga tegelevad nõnda nööda nõia utoo-
 piialased, n.ö. töökoostuse konas. Igal
 aastal saadetakse linnadest põllumajan-
 dusrusse keskusesse 20-inimeselised gru-
 pid, kes vahetavad välja need inimeste gru-
 pid, kellel 2-aastane põllutööl viibimine
 tähtaeg on täitunud.²⁾ Saabunud naale,
 tütarad äjasaabunud esimesel aastal
 nende peeti misel, kes on juba ühe aasta
 maal viibinud, ning põllutöödets va-
 jalruid kogemused omandanud. Teisel
 aastal juhtivad nad aja re meistel-
 kaid, kuna esimesel aastal neid peeti-
 nud grupp, kelle põllutöödel viibimise
 tähtaeg on täis saanud, linna tagasi
 pöördub ja uuesti oma põhilise tegevusala
 juurde asub. Utoopiialaste põhilise tege-
 vusalana määrab Nõus näritööd. Leidub

¹⁾ välja arvatud teadusega tegelevad utoopiialased

²⁾ III. Nõu, Yionua, lk. 110

süski na iisimuid utopialase, kellel on
eiline valdumus põllutöös, neudel lu-
batase maal viibida naem.

Põllutöödel viibijad teevad kõi-
ki vajalike töid: harivad põlde, koolit-
sivad kariloomade ja kodulindude eest,
varustavad iseendid kui ka linnu mit-
tepuuduga jne. Neale kohustuste hulka
kuulub ka põllumajanduslike produk-
tide linna transportimine. Veo- ja tööloo-
madena kasutatakse enamasti häigi,
hobuseid peetakse vaid ratsutamise jaoks.

Nilja kasvatavad utopialased
sellise arvestusega, et iga linnu juurde
kuuluv põldude röönd suudaks varusta-
da oma linnu ja koguda ka varusid,
millega vajaduse korral naaberlinnu abis-
tada.¹⁾ Peale selle on Utopial alati re-
haastane viljatagavara sõdade ja vilja-
kalduste puhul. Kui maa varustab
linna toiduainetega, siis linnu varustab
maad karitöötajate ja muu vajalikega.
Süüsi kiiretel põllutööde perioodidel sa-
detakse linnadest maale veel vajalikul

---

¹⁾ W. Kopp, Yionua, lk. 111

hulgal abitöölisi. Teigi põllutööliste mu-
lelahutuse eest hoolditseb linn - kord
nunn rõõb ja põllutöödel kübija väia
linnas peol.

Teega on Mõrus, niigi primitiiv-
se küstl, ternud esimesena ratsat la-
hendada linn ja maa vastandla-
nuse küsimust, mis algul kupid ha-
nas ilunema juha teura naasapal.
Morus leidis lahenduse linnast ja maast
ühtse terrime moodustamises, ni et kool
äia alaline naasakas ja põllutööga te-
geluad nõiu utopialased korralitööda.
Põhitööalans jääb nele aja sujumise siis-
ni käsitöö. ¹⁾ Põhilise tootmise rannese
moodustab utopias perekond, mis koos-
neb 10-16 täiskasvanust ja nende lastest.
Tege sellone perekond tegeleb teatud
käsitööga. Sujumise on Mõrus arustanud
ka ranneste erinevaid soore ja raldurusi,
nähes ette, et lastel pole sugugi seadus-
bra korjata tegelema nimelt selle kä-
sitööalaga, millega tegelevad nende va-
nemad. Ka täiskasvanutele on võimal-

¹⁾ W. Mop, Yroun, lk. 118

daturid ülemineku ühelt käsitöölalt teisele. Sellist ümberpaigutamist teha mõnikord ka maafondustest vabadust tingitult, kusjuures arvestatakse siiski inimeste soove ning viiakse uuele käsitöölale üle vaid need, millele selle vastu midagi pole.

Töötavime toimub käsitööl, kusjuures kasutatakse vaid elementaarseid tööjaoitusi: vasemaid töid teevad mehed, paremaid naised. Käsitööde puhul pole mõnes vastupidiselt pool kirjeldatud ühistöödele eelduse kasutamisele manufaktuuri seksualse tööjaoituse organisatsioonidel. Arvatakse, et see on tingitud sellest, et mõnes piirkonnas väldid manufaktuuri areenimisega seoses olema pahemid, nimelt käsitöölite massilist laostumist. Kuna ta ei oska vähe mõelda uude lahendusi, astub ta tagasi ja restaureerib vana käsitööstusliku korra, mõistmata, et see on tagasihüpe võrreldes manufaktuuriga. Vanast, oma aja juba ära elanud käsitööstusest ronnast on ta andnud idealiseeritud restauratsioonid, va-

bastades selle hõlsematest kapitali laostavatest mõjudest.¹⁾

Tootmise reguleerijaks on Ukraina nrk. Tootmine toimub ühtses rõike-haaras tootmisesektoris. Suga tootmise ühiskondliku vormide vastas tootmisvahendite ühiskondliku omandi vorm. Maa, põllutöömised, aiad, veo- ning kariloomad jms. moodustavad ühtse nrk-liku omandi, s.t. kuuluvad nrg ühiskonnale. Riik võtab arvel samuti näisitooted ja põllumajanduse saadused nrg reguleeriva jaotumist, mis toimub saaduste vahetamise korras. Kõik tooted viiakse ühiskondlikusse ladudesse, mis teostavad sööklate ja turjade varustamist. Sööklatest, +mullt ja ühiskondlikust ladudest saab iga perekonnapea rõike vapaliku endale ja oma perekonna jaoks. Nõu on Ukraina nehtiv jaotusprintsiip - "iga üheli tema vajadustest järgi", mis on tegelikult kommunistliku ühiskonnale omase jaotusprintsiipi.

¹⁾ В. П. Волков, Крестьянское хозяйство "Украина", стр. 16-17

²⁾ М. Мор, Украина, стр. 729

Raha ja naubatootmine Utoopias
 suga puudub. Kui Utoopial tekivad too-
 dangu ülejäägid, s.t. kogunevad suure-
 mad kui 2-aastased tagavarad, siis
 vutakse nääguseid ülejääne na välja.¹⁾
 Tasa võetakse nende eest nullas, hõbedas ja
 neis toodetes, millest Utoopial on puudus
 (näiteks raud), üksi autil juhtudel aga se-
 rahas. Raha, kuld ja hõbe paigutata-
 se riigiuuassasse ning neid kasutatakse
 vaid riigi julgeoleku kindlustamise
 huvides, nimelt sõja korral vaevalaste
 äraostmiseks, sõdurite palamiseks, jne.

Töötamise eesmärgiks on Utoopial
 elamine materiaalselt ja kultuuriliste
 vajaduste rahuldamine. Põllumajandus-
 saadusi ja saunuti käsitöötooteid too-
 ditakse sel määral, et sellelgi ei oleks
 millestki puudus. Seejuures on siiski
 alla kriipsutatud nõrkehoidloomad ja
 otstarbekust ning rakendatud suurel
 määral võrdustamisprintsiipi. Nõrkele
 ja teisele utopistidele - sotsialistidele omast
 liialdatud võrdustamist on hiljem ette

¹⁾ III. Mop, Yionera, lk. 137-139

heidetud ka marksistidele. Lenin paljas-
tas võrdse nõuetamisi, nõidates,
kui vää on „... pretendeerida sellele, et
me tunneme ühin inimesed üksteisega
võrdse, see on kõige tühisem fraas ja
intelligendi rumal väljamoeldis...“¹⁾

Ja selgitas, et marksistid seavad „... võrd-
suse... endale esmärguks kui klasside
naotamise.“²⁾

Morus poolt „Utopias“ rannenda-
tarvad võrdseprintsiibid on lüüalda-
tud. Näitena näeb Morus oma utopia-
lastele ette täiesti ühesuguse võivastu-
se, sarnase isegi loiuelt ja värvilt.³⁾
Eriuerusi erisid arvult meeste ja naiste,
abielluliste ja vallaliste riietuses. Sellis-
tessi tarbetuiss lüüalduksesse naldub
Morus avatavasti seetõttu, et ta tragima-
ta tahab vältida utopiaalaste juures feo-

¹⁾ V. I. Lenin, Koolivalise haridustöö I Ülevenema-
line kongress 6.-19. mail 1919, Teosed 29. köide,
Tallinn 1954, lk. 329-330

²⁾ V. I. Lenin, Teosed, 29. k., lk. 330

³⁾ III. Мор, Утопия, lk. 118, 125-126

dalismiajastule omast teravat kontras-
 ti aristoraatide ja töötajate riivastu-
 ses. Utoopialaste nietus on kohanda-
 tud vastavalt aastaeegadele, on sejuu-
 us aga na lihtne, mugav, praktiline ja
 kena. Materjalna kasutatakse kas val-
 get lõunedit või hästi puhast kalleit. Iri-
 lisi luksuslike riidesorte ei valmistata
 üldse. Tänaval kantakse kalleist mant-
 lit, töö juures loomanahasest riidest, mis
 peab vastu 7 aastat. Iit rüüme, et riie-
 te vastupidavusele pööratakse suurt tähe-
 lepanu. Ka mantlit kantakse näiteks
 kaks aastat.

Mõuse soovis on rikkude rik-
 kusega saavutada tarbesevete küllust.
 Rikkude rikkuse rõhutamise on mõu-
 se juures positiivne selles mõttes, et see
 on ühtlasi riitinaus jõuata laudlor-
 dide, kuninga õunollaste ja nõrga-
 te riigiametnike pillavusele ning tout-
 sevisele, kuid tarbesevete külluse
 loomiseks vastupidi mõuse arvamusel
 sellest küll ei jätku. Külluse saavu-
 tamise põhielduks, nagu siinuitarad
 tänapäeva sotsialistlike riide kogumu-

sed, on nõrge tehniline areng, mida
 mõnis aga üldse ette ei näe. Tä on
 reegi kindlalt veendunud, et primi-
 tiivsest käsitöötehnikast hoolimata on
 saaduste rikkus kindlustamine võima-
 lra 6-tunnise tööpäeva juures. Põhjen-
 dada piüal mõnis on veendunud
 parasitismi absoluutsel puudumise-
 ltoopial. Parasitidena peab mõnis
 landlõrde, vaimulikke, tööjõulisi reju-
 sid, lussuseenete tootjaid, pedaalide
 ihukaitsjaid ja isegi naisi, kes ei tee
 ühiskondlikult kasulikku tööd, tehes
 sellest järelduse, et rohkem kui pooled
 tööjõulistest ühiskonnaliikmetest ei tee
 tööd.¹⁾ Mõnise arvates on endast rõõvi-
 tetav, et kõigi tööriimeliste ühiskon-
 naliikmete tööaarendamisega võib
 vähendada tööaega kuuele tunnile
 ja tagada sejuures siiski veel tar-
 kesenete ja taitarrete rikkuse. Neist
 kaalutlusist lähtudes näeb mõnis et-
 te, et kõin tööriimelised utoopiaala-
 nd peavad tegema tootvat tööd. Füü-

¹⁾ III. Mop. Yionna, lk. 121-123

silisest tööst on vahastatud ainult riigi ametnikud, vaimse töö tegijad ja õpivad noored.

Omavalitsused pildis Utoopia saarest, Utoopialastest ja nende majandusliku korraldamisest, sündumise järgnevas alapeatükis Utoopia ühiskondlikud ja riikliku korralduse raatlemisele.

2. Utopia ühiskondlik ja riiklik eeld

Utopia ühiskond on sotsialist-
lora ühiskond, mille majanduslikuks
alusks on tootmisvahete ja tootmisvahen-
dite ühiskondlora omandus. See tõttu puu-
dub Utopia ühiskonnas loraute jagure-
mine ekspluatseerijaks ja ekspluatseeri-
tavaks, puuduvad klassid. Kõik utoo-
pialased on vabad ja ikeõigused ko-
danikud, võrdsed nii õiguste kui ka ko-
hustuste poolest. Kõik utoopialased rõ-
tavad võrdsel alusel osa tootmisprot-
sessist ja kasutavad võrdsel alusel
ka kõiki oma tööga loodud hüvesid.
Neil on ikesugune õigus tööle, puhkusele,
meelohutustele, haiguslele, aihelisele
rindlustusele jne. Saamisi on nad kõrk
kohustatud töötama ras füüsilise või
vaimse töö alal, pidama kinni tööst-

siplüünist, austama seadusi ja ühisele meelele ning kaitsma vajaduse korral oma kodumaad.

Et riigile kodanikule on tagatud õigus tööle, seda näitab töötute peudumine Utoopias.

Utoopialaste õigus puhkusele on tagatud esmajoonel tööpäeva lühendamisega kuuele tunnile, mis jätab neile küllaldaselt aega tegelemiseks enesetäiendamise (sellis korraldatakse avalikke loenguid), teadusega, muusikaga, sportlase mängudega, aiandusega, jne.¹⁾ Aiandusega tegelemine on neile ehtlasina eriliselt laadi moraalses kohustuses ja auasjaks.

Kõiki utoopialased omavad rõõmsa õiguse haridusele. Utoopias õpivad kõrged lapsed ja enamus täiskasvanutestki.²⁾ Õppimise hõlbustamises korraldatakse avalikke loenguid mitmesugustelt teadusaladelt. Nii esineb sageli puhtumeid, kus mõned utoopialased oman-

¹⁾ III. lõik, Utoopia, lk. 119-120

²⁾ III. lõik, Utoopia, lk. 145

davad töö nõual tähelepanuväärse ha-
riduse.

Elamise tervise eest hoolitsemisele
on Utoopias pühendatud suurt tähelepanu,
mida näitavad avunud faktid, näi-
tus hoolitsenute nõralt elutingimuste, kee-
toide ja vajaliku puhkuse eest; sellest nähtub
ka nende tööaja selline jaotamine, et puh-
kustunnid vahelduvad töötundidega. Hai-
guse nõual võib iga utoopialane kasu-
tada haiglat, kus teda ravivad nooge-
nud arstid. Haiglad on Utoopias väga
mugavad ja ehitatud kõigi tervisharu
nõuete kohaselt ning varustatud kõige
vajaliku tervise taastamisega.¹⁾ Seepä-
rast pole kunagi toimis utoopialasi seen-
dida raske haiguse puhul haiglasse mi-
nema. Kui haigel paranemistolust ei ole
ja ta kannatab suuri valusid, piinavad
valitsuse esindajad ja raimulised teda
veenda kannatustest pääsemiseks valida
vabasema. Surret selles aga ei avaldaba.
Ka ei vähendata hoolitsust sellise haige eest.
Juhul, kui keegi end heksab, põhjendama-
ta oma rannu senati ja prestite ees, pu-

¹⁾ M. Mop, Yroner, ex. 130-131

taaski seda suurem esiinuseas ja visatakse
 ta surmuseka ilma matuse talitusest ku-
 lugi sohu. Töövõime naatuse korral ei jäeta
 utoopialast saatuse hooldu, vaid ühiskond
 peab enda kohuseas sellise kodaniku-
 leest hoolitseda sama hõlsti kui töövõ-
 melistigi inimeste eest. ¹⁾

Sõataval määral erilise inimeste-
 grupi moodustavad Utopiaal teadusega
 tegelevad kodanikud. Nemed on vabasta-
 tud kõigile ülejäänud ühiskonnaliikmetele
 kohustuslikust füüsilisest tööst ja ra-
 hendatud tööle kas riigiparandis või
 teaduse ning hariduse alal. Iga utoo-
 pialane, millel on võimeid ja huvi vaim-
 sus tööas, võib taotleda ülevõimist vaim-
 sele tööle. Kui ta selle alale aja sobi-
 vus ei osutu - talle pandud lootusi ei
 õigusta - tuleb tal pöörduda tagasi füü-
 silisele tööle. Füüsilise ja vaimse töö tegija-
 te vahel ei ole mingid vastuolusid. Vaim-
 sed töötajad on võimendud nii füüsilisel kui
 ka vaimset alal töötajate seas ja ei moo-
 dusta eraldi klassi.

¹⁾ III. Mop. Утопия, lk. 216

Moruse klassideta ühisrõnnas on oneti üks nõrk noht — nõnelt ojadest kategooria.¹⁾ Nimetatud moruse poolt ojadest, pole need oneti ojad selle rüna otseses mõttes. See selgub, kui vaatleme, kes on õieti Utaopia ojad ja missugused on nende õigused.

Morus on eritlenud mitmed liiki oje, olenevalt nende ojadest muutuvasse riisidest. Esitens meenutatakse ojadest need Utaopia nodamineud, kes on taime pannud rusiteo, mille puhul tavoliselt mujal kasvatakse summa rehtlusega, sest morus, nagu juba eespool olime maininud, on summaotsuse vastane. Moruse avatus pole summaotsusest nagu ei mujateo ajal ega ka ühisrõnnal. Summaotsuse asendamise ojevusega võimaldab aya ühisrõnna kasvamis ära kasvada nurjatigija tööjõudu ning palpedel pehitudel teda reepi ümber kasvada normaalne nodamineud. Seega on morus ravendamine väga õiget põhinõuet, et kasv.

¹⁾ III. Мор., Утонна, л. 174

tus peab omama rasvatavat jõudu.

Seis orjadeligi moodustavad sõjavangid, kusjuures tuleb märkida, et orjadens muudetakse vaid need sõjavangid, kes langevad vangi selvaaga näis.¹⁾

Kolmanda orjadeligi moodustavad teistes miinides surmanõistetuol riigitegijad, keda utopialased omavad ras tasuta või väga vähese raha eest. Sel teel saadud orje on arvelelt kõige rohkem. Kõige põlastusväärsemad on utopialaste arvates need orjad, kes pühnevad nende endi saast, kuna need on olnud kõik eldused nonalikuks elus. Kõiki orje rakendatakse utopialastele tavaliselt ebameeldivana tunduvat ja eiti raske tööde sooritamisel.

Peale unmetatute on Utopia riigis veel üks eiltne liik rühm, kes on eiti tavaliste kodanike ja orjadens nimetatute vahelised. Need on teistest riikidest vabatahtlvalt Utopiasse rase-

¹⁾ III. Mop, Yonua, lk. 167

le tööle tulnud sulased.¹⁾ Vürastesse suh-
 tuvad utoopialased lugupidamisega ja kolt-
 lerad neid lubelt. Erinevus nende ja ta-
 valiste utoopialaste vahel seisneb vaid selles,
 et neid kasutatakse raske mate ja ebamul-
 dramate tööde tegemiseks, kuna aresta-
 takse, et need on sellega hajunud. Sellised
 rühmused on tegelikult vabad, nad võivad
 Utoopiast lahkuda millal soovivad ja neid
 ei lasta sel puhul kunagi minema r.õ.
 tühjade nätega. Nende lahkumist, nagu
 märgib Morus, tuleb aja ette väja kassa.
 Nagu ulpooltoodust näeme, ei ole
 nimetus „ori“ neadest rühmestigruppidest
 arusaagi puhul õigustatud. Kõige enam
 lähenevad orja mõistele tavaises mõttes
 utoopialaste eneste seast pärinevad rühma-
 ojad, kuid needki mitte täielikult, sest
 esiteks - orjus on neile vaid karistuseks
 sunnitud eest, teiseks nende lapsed ei jää
 orjades²⁾ ja kolmandaks - ka rühmasti-
 jad ise võivad orjust vabanda, kui nad

¹⁾ Saipan - originaalis mediastinus, mis sõna-sõnalt tä-
 hendab „reknix“. Selle sõna tähendus jääb ebaselgeks,
 kuna roomlased nimetasid nii teistest orjadest madalarel
 seisvaid noolurite. III. Mop. Tronur, lx. 287, märkus 179
²⁾ III. Mop. Tronur, lx. 167

laitmata näitumise ja esseevaluu tööga
kristuse nergendamise ära teevad.¹⁾

Ebamuldrate ja raske töödega
tegelevad Utopias peale orjades smeta-
tute rul mõned fanaatiliselt usklikud mi-
nused, kes rõtavad enda kooleks kõige
halvemaid ja rämpsemaid töid religioosse-
tel vaalutlustel.²⁾ Nad on arvamusel, et
alandades end oja tasemele, pälvivad
nad kõige suuremat lugupidamist teiste
ühiskonnaliikmete poolt. Peale lugupida-
mise ei soovi nad oma töö eest mingit
tasu. Need erilised vagad inimesed sa-
nanevad teostatavate tööde raskuse pro-
last heakorra tööliste tänapäeva mõistes.

„Need ideaalsed, tagasihoidlikud, fanaa-
tilised töolis-mungad kujutavad endast
loomulikult kõige tavalisemat kontrasti
Moose auge laisa, rasesti jõeunud ja
nahaalse mungapearatu nandjaga.“³⁾

Kuna Moos ei oska leida teist-
sugust teid raske ja ebamuldrate töide

¹⁾ П. Мор, Утопия, lk. 174

²⁾ П. Мор, Утопия, lk. 204-205

³⁾ К. Кайтени, Повесть Мор и его Утопия, lk. 252

sooritamisest, siis ei jää talle muud
 üle, kui tema Utoopiasse sisse teatav
 õruse element, mis rääib tema idealse
 ühiskonna võrdse põhimõtteid.¹⁾
 Sellisele lähendusele on mõnus pöörduda
 nähtavasti oma kaasaja mõjul, ku-
 na maadevaatuste ja kolooniate are-
 taamisega kaasnes tema ajal õrjade
 kasutamise laialdane levik. Kaasaja
 ja mõnevõrra eesküür pole mõnus aja
 selgi puhul üle võtnud muutumatul
 kujul, vaid on paranduste ja muut-
 mistega selgi õruse nõhendamisel ome
 vaadetele, muutis ta humanaaruse
 näiteks.

Põhiliselt jääb mõnuse kirjel-
 datud ühiskond rüna võrdsetest mi-
 nimestest koosnevaks ühiskonnaks, kus
 Hythlodase sõnade kohaselt „ei ole
 ebarõrdset saaduste jaotust, mitte
 ühtegi puidustnannatajat ega ühte-
 gi keijust, kuigi keegi niidagi ei oma,
 on rüangi kõik rüad.“²⁾

¹⁾ К. Кайтенки, Пломас Мор и ео Утопия, лх. 252

²⁾ М. Мор, Утопия, лх. 216

Nastavalt võrdseprinttsipile
 ühiskondlikkus nonastuses, ehitas Morus
 ka Utopia niigrona ülis valitaruse ja
 demokraatia põhimõttele. Kõik riigi
 juhtimisega tegelevad isikud on rah-
 va poolt valitavad, päriuvad rahva-
 seast ja on este tõstatatud vaid iseli-
 ke omaduste - aususe, õiguse, aususe
 ja kogemuste - poolset juhtimist sobi-
 reuse tõttu. Kui nad täielikult oma ko-
 huotusi ausalt ja hästi ning ei saladu
 taotlenu tiranniat (võimast rõhutab Mo-
 rus eiti), ei vahetata neid muu asu.
 Morus arvates on täiesti loomulik, et
 valitsevad isikud võivad püüda oma
 ametkohal terve eluaja.¹⁾ Tirannia-
 taotlust peab Morus kõige rõngemaks
 amiteos rahva suhtes ja soovindab
 Utopias mitmesuguseid vahendeid sel-
 le vältimiseks.

Riikliku nonastuse poolset sama-
 me Moruse Utopia unitaarriigile, sest
 tal on ainult üks kõrgemate võimuarani-
 te süsteem, millele täielikult alluvad ko-

¹⁾ Th. Mor, Utopia, lk. 116

halike võimudega ülesandeid täitvad rahva poolt valitavad riigiametnikud. Seadusandlust teostatakse küüsis ühest keskusest. Utopia ongi tsentralisatsioon põhinev aga täiesti demokraatlik asutus, nii et rahvamassidel on võimalik osa võtta riigirahvalitsamisest.

Nõuuse Utopia rufutab endast ühtlasi 54 linnu föderatsiooni, kusjuures kõigil linnadel on täiesti ühesugused asutused ja õigused.¹⁾ Suga jaguneb Utopia nru 54 administratiiv-territoriaalses ühikus, nii et iga üksiku ühiku moodustab üks linn koos tema juurde kuuluva territooriumiga. Kõik administratiiv-territoriaalsed ühikud on võimalikult sarnased, niipalju kui seda vähem lubavad erinevused geograafilistes ja looduslikes tingimustes. Selline jaotus on hämmastavalt primitiivne, kuna ta on täiesti mehhaaniline. — pole arvestatud looduslike tingimuste erinevust ning erinevates osades ega ka ma-

¹⁾ H. Dop, Yonua, lk. 109

janduslaine iseärasusi. Selline lihtsus-
 tatud süsteem jääb mõnusele täiesti
 põhendamatuks ja utopilisuseks, tege-
 luseks teostamatuks. Sellistele terri-
 toriaal-administratiivsetele ühikutele on
 mõnus jätunud reserveeruse koostamise or-
 ganiseerimisel. Toodete jätamist aga re-
 guleerib juba otseselt riik, seemata
 toodete ülejääni mõnedest rajooni-
 dest teistesse, kus niillegipärast esineb
 apetiiselt puudujääni.¹⁾

Kogu riigi ajaapanime ja taht-
 samad valitsusasutused on kon-
 daktud riigi keskusesse — pealinnas
 Anaurotkumis. Selles näeme mõnu-
 se taotlust vabastada Utopia riik
 noorsagest Inglismaa absoluutismile
 omasest bürookraatia ja tsentraliseeri-
 tud valitsusaparadi suhtelisest rõu-
 kusest rõneldes kohaliku omavalitsuse
 suure osatähtsusega.

Kõrgematus riigivõimorganisatsioon
 on Utopias senat ja rahvaosolek,
 kusepüües esinevad omad funktsioonid

¹⁾ III. Mop, Утомия, л. 129

suuremat tähtsust. Kohalike võime-
organite funktsioon täidavad rahva
poolt valitavad ametiisikud - syfo-
grandid ja transiborid.

Algvaikuse riigis moodustab pe-
remond, millistest igas on 10-16 täis-
kannavat perekonnaliiget.¹⁾ Perekonna-
peans on mõlemad vanemad - isa ja
ema, neil oleks kuulub rohu perekonna
austus ja lugupidamine. Peremond on
riigis loomade ehepalju, nimelt 6000.
Iga 30 perekonna kohta valitakse üks
vanem, seda nimetatakse syfograan-
diks²⁾ ehk fylarkhis.³⁾ 10 syfograanti
valivad endi hulgast transibori⁴⁾ ehk
protofylarki, kes on nende ja ühtlasi
ka neid valinud perekondade juhiks.
Syfograanti on igas linnas 200. Nemas
teostavad viimased valimised - vali-
vad rahva poolt esitatud 4 kan-
didandi hulgast vürsti. Enne hää-

1) III. Мор, Ученая, ex. 110, 127

2) originaalis „syphograntus“

3) II. Мор, Ученая, ex. 116

4) originaalis „transiborus“

litaniist peavad nad andma vande, et valivad täiesti erapooltult, häänetes kandidaatide juures nende positiivseid omadusi.

Inglismaa raherajalise parlamendi asemel on Morus Utoopias sadanud üherajalise senati, mille koosseis on valitar. Iga linna saadab senatisse 3 esindajat. Võrdne saadkute arv igast linnast on põhjendatud riigi linnade ühesuurse elanike arvuga.

Vürst ehk riigipea¹⁾ valitakse eluks ajaks ja tagandatakse vaid juhul, kui ta valdub teisanniale. Kõiki teisi ametikohti valitakse ainult üheks aastaks, misjuures peetakse riigi põhinõuetest neid mitte asjatult vahitada, kui nad oma kohustusi korralikult täidavad. Morus peab loomultaenus, et riigiametisse valitakse inimesi peamiselt teadlaste seast, kuna riigivalitsemises on vaja teadusi ja haridust. Et aga ühelgi utoopialasel ei taha teadust teadlases saamisest, kui tal

¹⁾ Riigipead nimetab Morus mõnes kohas ka Barzaniks ja ademost'eks, III. Mor, Утопия, lk. 123

sellens on võimeid ja soovi, siis ei eeld-
du ilmsel viisil oneti demokraa-
tia põhimõttest riigivõimeorganite
muudustamise osas.

Kuid mitte üksi võimeorganite
valimises ei kehti demokraatia põhi-
mõte, vaid ka valitsenises. Esma-
järgulise tähtsusega küsimusi ühis-
konna ja riigi sisetähtsusest lähtudes ei ot-
sustata enne, kui nad on põhjalikult
läbi arutatud.¹⁾ Kõigepealt arutavad
syfograandid kätkest küsimuse läbi
oma volijatega (30 perekonnaga), see-
järel arutatakse küsimus ühiselt
läbi rahvaosolekul, ja lõpuks, ol-
les veel ise küsimuse põhjalikult ja
hoolekalt läbi vaadatud, esitavad
syfograandid seadise oma direktori
arvamuse ja rahva tahte aruta-
tavas küsimuses. Mõni sõnad, kui kü-
simus on eriti tähtis, tuleb tema
arutamiseks rahvaosolekule kor-
me noogu riigi elanikkond.

Veel ühe näite põhjalikust

¹⁾ III. Мор, Утопия, стр. 116-117

järelevalumisele ühigi tähtsamate
 asjade arutamisel pausid senati töö
 kohta näis seadus, mis kuulab sena-
 ti seaduse eelnõu arutamise sausel
 päeval, kui ta esitatakse. Väidlused
 ja arutlused seaduse eelnõu üle lii-
 natakse edasi järgnevas istungis,
 et anda senati linnusele aega sea-
 duse üle põhjalikult järele mõelda.
 Sel moel välditakse hädaohtu, et
 keegi mõtlematuult esitaks oma arva-
 mise ja seda siis hiljem juba liit-
 salt enesearmastusest kannaks keit-
 ma, unustades seepärast ühiskonna
 heaolu. Senatist ja rahvaasoolust
 mõelda minnes mõnda tähtsat ühi-
 sinust otsustada - seda peetakse
 Utopias ühens kõige rängemaks u-
 riteks.

Jaoksrate ühigiasjade aruta-
 misel kogunevad transiborid iga
 kolme päeva tagant vürsti juurde nõu-
 pidamiseks, rajaduse korral aga na se-
 godamini. Senati istungeist võtavad
 alati osa nass syfooranti, vahetudes
 iga nörd.

Sellised valitsenise printsiibid näitavad, et Utoopias on tõepoolest kindlustatud rahva asarõtt niigi valitsemisest ja et rahva poolt nõrvoimungamisesse valitud saadkond on ka tõelised rahva teenrid, kes oma tegevuses pehinduvad rahva soovidest ja heastust. Kei nad rahva usaldust oma tegevüisige ei õigusta, võib rahvas nad ametist tagandada. Valitsevad isikud peavad olema laadud ja tagasihoidlud ega tohi tautseva välinungega inkeeda tavalisest utoopiasest, isegi nende niituses ei tohi alla nungit ei. neust. ¹⁾ Sama kehtib ka vüsti kehta, kes ametinungina keiab näes vaid riikusest riigapäid.

Kõigest sellest nähtub, et Utoopias on tegemist tõelset demokraatru nõjvaltsenise põtunõtetega. Ilmus on muutud vastandada oma naasajal kehtivale feodaal. absoluutistlikele monarhiatele ja nungadele omasele despotismole tõeliselt ideaalse pildile demokraatruel alustel nungaldatud niigiparunadist ja rahva nõinust. ja se.

¹⁾ П. Уоп, Уоуна, к. 175-176

ga just seetõttu, et ta on rejtanud Utaopiat klassideta ühiskonnana.

Klassiühiskonnas on nix lenni sõnade kohaselt alati raiid „... masin ühe klassi rõhumisest teise klassi poolt, masin, et hoida teisi, alluraid klasse ühe klassi võimuses.“¹⁾

Kuna mõuse loodud ühiskonnas puuduvad klassid, siis langeb teema mõlt ära ka mõnetatud funktsioon.

Utaopia riigi peamiseks funktsiooniks on loomis majandusliku-organisatoorne ja kultuurilis-kasvatuline töö funktsioon. Teiseks funktsiooniks on maa riitse funktsioon väliskallale tungi vastu. Viimati mõnetatud funktsioon on aja teisepäevulise tähtsusega sellepärast, et mõus on Utaopia varustanud suurepärase loodusliku riitsegaga, mis muudab vaenulike riikidele Utaopiale kallale tungimise võrd ohtlikuks, et need nalpalt ei sõanda seda ette võtta.

Riigi peamine funktsioon tuleb rõige selgumise saati tegevestest.

¹⁾ V. J. Lenin, Riigist, Teosid 29. köide, lk. 444

Senati tähtsamas ülesandeks on pida-
 dada arvestust olenevatele toor- ja tar-
 bearvete kohta ning selle kohta, kui pal-
 ju üht või teist toor- või tarbearvet vaje-
 oleks. Senati nõustuses on saanud tarbe-
 esemete ja toitainete jaotamine linnade
 vahel, nii et neisse linnadesse, kus rü-
 lekipärast on tekkinud puudujäägid, suu-
 natas teiste linnade ülejääki.¹⁾ Ma-
 janduslike organisatsioonid peavad täi-
 davat na syfograandid ja transpordid.
 Syfograandid peavad otseselt neile alluvate
 personalide tööd. Noid valvavad järje-
 kindlalt selle üle, et keegi endale töö-
 ga liiga ei teeks ja saavuti selle üle, et
 keegi ei muutuks laisaks.²⁾ Syfograandide
 ülesandeks on hoida kontrolli ra-
 ajajaotusest täpselt kontrollida üh.

Riigiametnike ülesannete hulka
 kuulub saavuti elanike meelelahutuse
 organiseerimine ja neile enesetäiendamise
 võimaluste tagamine. Syfograandi, transpo-
 ni või vürsti saavuti antakse elanikele lu-

¹⁾ III. деп., Ученая, л. 136

²⁾ III. деп., Ученая, л. 119

basid ekskursioonideks ja reisudeks vastavalt nende soovidele. Riigi poolt antakse utopialastele ka liikuvavahendid ja reisuvahustus.¹⁾ Koine elamine saab utopialase reas Utopias lõnna sarnuti tasuta rahu oma kodumaal.

Riigivõimuorganite koostises kuuluvad Utopias veel kohtu ja karistatusorganite funktsioonid, sed spetsiaalsete kohtu- ja karistusorganid Utopias üldse ei eksisteeri. See on tingitud sellest, et nende juure ei tehta Utopia riigi vajadust, kuna riiktegevusid ja tegevusi ei esine erandiselt harva.

Seaduste suhtes on Mousel riigil seisukoht: ta tahab utopialaseid vabastada oma koostisele Inglismaale allomulisest seaduse ilirohkest, mis teigi võimatus nende läbilühenise ja seega ka nendest riigipidamisest. Utopia riigi on seadusi vähe.²⁾ Nad on sõnastatud riigile kodanikele arusaad.

¹⁾ W. Mop, Utopia, ex. 135

²⁾ W. Mop, Utopia, ex. 176

vall ja on kõigis Utopia linnades, sa-
nuti ka kolooniates ühesugused. Sea-
duste eesmärgis on kõigi utopialaste
informeerimine nende nõustest ja õi-
gustest.

Kuna seadused on lihtsad ja
kõigile arusaadavad, puudub Moruse
ideaalses riigis tarvidus adonaatide jä-
rel, kes spetsiaalselt tegelesid seaduste
tõlgendamisega. Utopialased arvavad, et
nohtunõistjal on palju kergem välja selgi-
tada tõde, kui süüdistaja, nahtalune ja
tunnistajad talle vahenditult ilma ado-
naadi vahetamiseta oma argumendid
esitavad, kuna adonaat nohtunõist-
mise arvukate riigaste, meeldimuste ja
katriinide abil asjatult jätaks reinitas riig-
tõde pealgi varjans.

Õiglus ja rahva heale aresta-
mine, mis seloennustavad Utopia sise-
liitikat, on omased ka ta välispoliitikal.
Välispoliitiliste suhete seisukohalt utopia-
lastega jagunevad teised riigid kolme re-
spooniasse: 1) riigid, kes valitsevad utopia-
laste naasmaalased, s.o. liitlasriigid, 2) sõb-
ra linnud riigid, kes millegi eest Utopiale täi-

ku võlgnevad ja 3) rõik ülejäänud riigid, millelgi utoopialastel pole mingisuguseid sehteid.¹⁾

Ofitsiaalsetid lepinguid ja liite ei sõlmi Utopia ühegi riigiga.²⁾ Utopialaste arvates on inimused looduse poolt seatud nullaldaselt tugevate sidemetega. See, kes neid (s.t. loomulike) sidemeid rikub ei nõueta tagasi ka riigilike lepinguid neidmast. Selline seisukoht on Aloussel välja rünnanud nahtlematult arukate lepingute sõlmimise ja murdmise näidete põhjal, mida pannus tema kaasarg, röttes temalt use neudesse.

Suhtlemises teiste riikidega puhuvad utoopialased loomupärasest sõprus tundest ja rumarmastusest, mis ei luba neil kedagi pidada enda vaenlaseks, ilma et ta oleks teinud neile enne suurt ülevõlut.³⁾ Sõjast piüarad utoopialased igati hoiduda, tehes rõik, mis võimalik, et teiste riikidega ette tulevad teibrisi rüüsi rahulolekul lahendada. Alles siis, kui sõda on muu-

¹⁾ M. Mop, Утопия, lk. 178

²⁾ M. Mop, Утопия, lk. 178

³⁾ M. Mop, Утопия, lk. 180

tuund täiesti välditamatult vaenlaste
kollaleitungi tõtte Utoopiale või tema
liitlasriikidele, on nad valmis sõdima.¹⁾
Kui nad saavad teada vaenlase kollale-
tingist ja ei suuda mingil viisil se-
da ära hoida, piisavad nad vaenlast
ennetada, et hoida laostamisest oma
maad.²⁾

Sõda on utopialaste kõrgepida-
miste kohaselt metsa jäänes rühma-
te ürgsetest loomalistest kirgedest. See
tõttu peetakse Utoopias häärts sõjalisi
loobereid ega ukaustata kunagi oma
võitlusega. Ometi peavad utopialased
pühaks kohuseks kaitsta oma ideaal-
set riiki ja ka liitlaste abistamist agus-
siivseti rahvasti kollaleitungide pehul,
ilma et nad appiruttamise eest sooviksid
ningit tase. Utopia riik on oma sõjuri
ja liitlasi valmis toetama sõjaväe appi-
saatmisega ka sel juhul, kui neil on tar-
vis nõuda agressorilt kahjutase. Sellisel
korral selgitavad utopialased enne põh-

¹⁾ М. Мор, Утопия, кн. 181

²⁾ М. Мор, Утопия, кн. 195-196

jäljelt, kas abipaluseal riigil on õigus rahjutasule ja kas riiknuust poleks võimaliku lahendada rahulikult teel.

Utopiaalaste humanaarneus tuleb reeglil sõjapriidamises. Nendele on alati seloonuulra püüu toime tulla võimaluult vähese verivalamusega ning kasutada igal võimaluul juhul sõjanavalust.¹⁾ Kõige sagedamini tarritatarvas sõjaravaluses on utoopialastel vaenlase äraostmine.²⁾ Sellens kasutavad nad amapärast reisi. Niimelt lehitavad nad vaenuurruu riigil erilisi riigipitvatiga riinritatud üleskutseid, milles lubavad suurt tase rehta, kes sumarsid vaenlasriigi valitseja ja veel mõned tersed hõrud, kes on siin di sõja vallandamises riigil mille riinud nad üleskutsesse määravad. Veelgi suurend, nõuni 2. kordset tase lubavad utoopialased sõjastuudlaste riigil andmise lest elusarna. Sellist äraostmismetodit peavad utoopialased ku-

¹⁾ M. Mop, Utoopia, lk. 183-184

²⁾ M. Mop, Utoopia, lk. 184-186

maasus ja õiglasus, põhpendades, et
 „... mõnede süüdlaste summa kuulub
 üles paljude süütutele, kes on nii
 utopialaste endi kui ka nende vaen-
 laste seast määratud summa lahun-
 gus.“¹⁾

Kui aga äraastunud meetod jääb
 tagajärjetuks, lüüakse utopialastel mel-
 teisigi sõjaravakusi, näitena kodusojo
 ohutamise vaenlase nõrgis või ratsa
 mõnda naaberriiki vaenlasele kalle-
 le äsistada.²⁾ Sõja ärahoidmiseks on
 utopialased valmis suurel hulgal mi-
 lutama rüüda, kõbedat ja raha, mi-
 da nad peet sellens otstarbeks on
 nõgunud rüürikassasse. Kõige rohkem
 on need rahva oma kaasrodanre
 elidest. Sõjapidamisel kasutavad
 nad sellepärast palju palgasõdureid,
 keda nad värbavad zapoleetide³⁾

¹⁾ М. Дор, Утопия, л. 186

²⁾ М. Дор, Утопия, л. 186

³⁾ запольедид - морем поют крива кривост талитатид
 ниметус, мис толжитана tähendab, täielikult mää-
 dav. Nihjatud on kreitlastek, mille seast um-
 ajal enamasti värvati palgasõdureid

seast. Palgasõduite ühuselega ühendata-
 takse kõigepealt selle mõji sõjaväed,
 mille kaitseks välja astutakse, siis
 mitmete sõjaväe appiutand ühisi-
 de väelüksused ja alles kõige lõpus
 utoopialastest koosnev väelüksus.¹⁾
 Sõjavägede ülemjuhatajaks pannakse
 üks kogemustega utoopialane, kellele
 määratakse veel kaks asetäitjat, kes
 sel puhul, kui ülemjuhatajaga peab
 midagi juhtuma, pehtruse üle võ-
 taksid.

Lühlaste abistamiseks moodus-
 tatar utoopialaste väelüksus värvatase
 vahatahtlusest.²⁾ Ühtegi utoopialast
 ei seannita sõdima väljaspool kodu-
 maa piire vastu tema tahtmist.
 Juhul, kui mõni naistest soovib re-
 hepa noorana minna, talle sellens ta-
 ristusi ei tehta.

Utopialaste sõjaväe väljaõpe
 on hea, kuna nad peavad oma ko-
 hustuses alati valmis olla kodumaale

¹⁾ M. Mop, Утомля, lk. 189

²⁾ M. Mop, Утомля, lk. 189-190

raitsmises ja tegelivad sel esmäärge
 koolisasti ja järjekindlalt sõjalise õppus-
 tega.¹⁾ Neude ulvad, sõjateharna ja
 strategia on eskufulruud.²⁾ Nad osu-
 vad ehitada hästi kindlustatud laag-
 rid, omavad otstarbekaseid piira-
 misseadeldiseid ja osust reimeseid kō-
 nitsida. Rilvade valmistamisel peavad
 utoopialased silmas esmakoones rakke
 omadust — tugevust ja kergust. Nii
 jala kui ka ratsaväe ulvaders on
 vibupissid, mõõgad ja kellehardid.³⁾
 Utopia sõjaväele on omane eskufulru
 distipliin. Stratupriistest rōtetest on
 nende tuntud häilne tajaneurine üm-
 berkaarantse teostamises ja.

Kurji utoopialastile on sõde
 väja ebameeldne ja nad kõigiti pūno-
 vad temast kōiduda, osutavad nad
 sõdriksel väga vaprats. See on selita-
 tar nende suure armastusega oma

¹⁾ M. Mop, Utonua, lk. 181

²⁾ M. Mop, Utonua, lk. 193-194

³⁾ Utopialaste ulvad pole kõige moodsamad, sest Mõuse kaasajal kasutati juba tulrelai

eskefuldne mõjuna vastu, mille eel-
soid nad väga hästi tunnevad ja muu-
gol puhul ei taha neotada. Nüüsiis
utopialaste põud seromb nende ma-
rnuuses ja ühiskondlisa-politilises kor-
ras. Sütötu on nad alati võidunud.

Väitnud lahtragu ei seerma utoo-
pialased kunagi arjatult lüüasaamuid,
vaid võtavad neid meelsamini vaugi.¹⁾
linna vallutamisel tapetakse erandina
arvult äraandjad. Venelase sõduitose,
kes enamuses ju pärinevad lühirahne
seest, suhtuvad utopialased väga
kaastundrvalt, arvestades, et nad ei
sõdi mitte oma tahtel, vaid on selles
seunitud.²⁾ Sõduisel hoiduvad utoo-
pialased laastamisest ega võta midagi
endale sõjasaagras. Tõrsti suhtuvad
nad aja sõjanuude katmise nüünnusele.
Nende arvates peab sõja läbi teinud
rahvad tasuma sõja vallandumises
süüdi, ole muu. Viimaselt võtavad nad
sõjanuude arvel raha või muud vara,

¹⁾ М. Моп, Утопия, стр. 192

²⁾ М. Моп, Утопия, стр. 186

niile paigutavad niiskaitse vabadustens
niiskassasse.

Sõlmitud vaherahu peavad utoo-
plalased pühaks ja ei riku seda kunagi.²⁾

Kõigest sellest selgub, et utoopra-
laste välispoliitika on rahupoliitika,
muna nad ei hõia korrku ei raha ega
raeva sõdade ärahoidmises. Utoopra-
sed peavad arnult õiglasi, vabastusrnu
selbrnuga sõdu ja niiskese sõdu, nus-
juures netu teegi sõjapidamisel on oma-
ne suu humanuus, mis nähtub vere-
valamistest ja laastamistest hõddumises.

Momuse sõdadesse sehtumise an-
nab räärtusrnu näite tema human-
susest ja õiglusest, pakkudes järgmis-
räärtet esikupu tänapäevaj imperialistli-
ku niiskidele.

Utopia ihiiskondlornu ja niisknate
romale omame demokraatism avaldub
ra järgnevalt raatluse alla rōitavais
hariduse, naratuse ja maarlmaraste
niiskmistes.

²⁾ Th. Dop, Utoopia, lk. 194

3. Kultuuri ja ideoloogia probleemide lahendamise "Utopias"

Nii, nagu Thomas More oma Utopia majandusloomu, ühiskondloomu ja poliitilist süsteemi üles ehitades on lähtunud kaasaegali omaste pakkude ja puuduste vältimisest, nii on ta ra oma ideaalses ühiskonnas püüdnud vältida tolle aja haiguse- ja ravatuskiisimustes esinevaid puudusi.

Morse kaasaegali, s.t. kapitalistliku akumulatsiooni perioodile, mis oli ülemineuperioodis feodalismilt kapitalismile, on omaa humanistlike maadmaavaade, mis tähistab samuti üleminekut feodaalselt ideoloogialt kodanlikule. Uus ideoloogia pole veel täielikult võitnud vana, võitb alles võitlus nende vahel ja see peegeldub ka Morse vaadetes, millel on ühe progressiiv-

ste mõtet nõrval esineb kohati vanast, juurdunud riinuloiduist. Samjuures peab märkma, et illousel esineb isegi selliseid ideid, mis humanismist raugevale ulatuvad.

En loomulik, et illous humanistina pühendab suurt tähelepanu kasvatusle ja haridusele. Humanismile onvast teadust ja antiäskultuuri hindamist ei onista ta aja aruiksi Utoopia teadlaste ja haritlaste kitsale ringile, nagu see tema kaasajale diise loomuliku, vaid kõigile utoopialastele. Sellis seisneb tema ettepanekuise humanismist. Saamiti tuleb ta hariduse rätte sadavaus kõigile utoopialastele.

Utoopias antakse kõigile lastele hea algharidus ja kasvatus, kusjuures naised saavad haridust võrdsetel meestega.¹⁾ Mõte naiste ja meeste äheõigsusest hariduse saamisel on illousel uudne ja eonakorolne, omades see tõtte suurt väärtust. Võib arvata, et sellise

---

¹⁾ M. Mop, Utoopia, lk. 145

mõte on tal teinud tütarde kasvatamisel, sellest vanim, nagu teame Thomas Moruse biograafiast, oli en'lselt andenas.

Peale üldteadnuiste õpetatakse Utopia koolides lastele veel teo-
netilisi teadnuisi põlluharimisest.¹⁾
Põlluharimise praktikaaga tutvustatakse lapsi aga jalutusväinudel linna cimbritsevatele põldudele, kus nad võivad õppida põllutöid täiskasvanute töitannist raadeldes ja ka ise kaasa töitades. Moruse mõtte õigsust on kinnitanud alla Lenin, öeldes, et „... ei saa kujutleda tulevase ühiskonna ideaali, ühendamata noorsoo õppimist tootva tööga ... ega tootvat tööd ilma paralleelse õppimisega ja haridusega...“²⁾

Peale põlluharimise tutvuvad lapsed Utopias juba maast-madalast mingi käsitöö-alaga, soovi korral isegi mitmega. Nii kuulub ka poliitkooli.

¹⁾ Th. Mor, Yroune, lk. 117-118

²⁾ V. I. Lenin, Narodniklike teostamatute plaanide pärid, Teosed, 2. k., Tallinn 1949, lk. 421

se haarduse idee Moreusele.

Uudne on saanud teema idu sel-
lest, et füüsilise töö tegijad oma vabe-
aega kasutavad edasiõppimiseks ja tee-
dusega tegelemiseks.¹⁾ Nagu juba espool
on öeldud juttu, nõualdab nix utopia-
laste enesetäiendamise ja olukorraga
larendamise soodustamises järjekind-
lalt hõmmikuse loenguid mitmesugus-
te teaduseprobleemide kohta, millest osa-
nõtt spetsiaalselt teadusega tegelevate
istmete on nõustuslik, need millest võ-
tab osa peale teadlaste veel arvuvalt me-
hi ja naisi mitmesuguselt tööaladelt var-
tavalt oma huvidele ja saldurustele.²⁾
Morus on kaldunud isegi liialdusse,
näidates, et utopiaalaseid pehendasid
õpingutele ja teadustele nagu tööst vabe-
aja.³⁾ Sellist eravõrdset teaduste hanes-
tamist põhjendab ta utopiaalaste sehtu-
misega väinusetesse harnastustesse ja ha-
ridusse kui elu õnnesse.⁴⁾ Nii peab Mo-

¹⁾ К. Кауцкая, Томас Мор и его Утопия, л. 293-294

²⁾ III. Мор, Утопия, л. 120

³⁾ IV. Мор, Утопия, л. 120, 145

⁴⁾ III. Мор, Утопия, л. 126

mis loomultaus, et lühtsad füüsilise
 töö tegijad, mehed ja naised, vilasta-
 vad täist rabal ajal ühisrõudluse
 saali, mis töötavad teadlased, et te-
 gelda viimaste puhtimisel neid huvi-
 tava teadusalaga. Raamatukoogides
 ja muuseumides leiduvad raamatute,
 mitme suguste aparatuuride jms. kasu-
 tamine on võimaldus teatud rõivide-
 le Utopia mõeldamine.

Ilmus on annud veel ühe oma-
 pärase laste ja noortekasvatuse kas-
 vatamise vormi, nimelt liikumise õpetli-
 se moraali-loengute näol enne laulu
 ja õhtuvõitu ja kasvatustre vestluse
 alge pärast sööki.¹⁾ Viimaseid peetakse
 vanemate muhete puhtimisel ja need
 on peale kasvatustre esmärgi no-
 rui talentide väljaselgitamise eesmärg.
 Kõigile andekatele noortele võimaldatakse
 tingimata edasiõppimist. Samuti on täis-
 kasvatusel, kes töö kõrval hõimimustelt
 loengutelt osa võttes ja iseseisvate õpingute alge
 väljapaistva hariduse on omandanud,

¹⁾ M. Ilp, Yrouur, lk. 134

antud võimalus füüsiliselt töölt üle minna teaduslause tööle, nagu juba eespool on mainitud.

Väga progressiivne on elanuse riigite enamuse hariduse vabaloomus¹⁾. Selles suhtes jääb ta samuti ette oma kaasaja vaadetest, mille kohaselt teaduse ja kultuurivälises peeli lasta on selle võimalik ja veel suuremalt.

Utoopias teinud rohu õpetamine enamuses. Utoopia koolides õpetatakse lastele lugemist, näitamat, geometriat, astronoomiat, dialiitikat ja muusikat. Pidades väga tähtsaks astronoomiat ja väidates, et utoopialased astronoomia õppimisel kasutavad mitmesuguseid seadeldisi, s.t. näitlikke õppevahendeid, mis väga täpselt ja kummalist demonstreerivad koonduvõel nähtava pärre, muu ja tähtede asendit ning liikumist, eristab Mous teravalt astronoomiast astoloogiast²⁾. Ja omistab utoopialastele väga suure asjatundluse taevakehade liikumise alal, mis väidab sealsamas, et nad

¹⁾ M. Mop, Utoopia, lk. 145

²⁾ M. Mop, Utoopia, lk. 146

pole uudni näinud sellistest pet lruust
 innustormismunstidest, nagu planeetide
 sõbralikkus, vaenulikkus jms.

Üksiaunid teadusi on Morus
 püüdnud näidata utopialastel rõi-
 maliselt kõrge tasemel olevatena. See
 juures ei suuda ta aga niivõrd range-
 malt sellest, mida pannud tema kaas-
 aeg antiikkultuuri autoriteetide rumal-
 duse näol. Morus ütleb utopialaste
 kohta, et nende filosoofid¹⁾ on asustanud
 muusikas, loogikas, aritmeetikas ja geo-
 meetrias rõõm, mida on õpetanud vanad fi-
 losoofid²⁾ Utopialastele on Morus omis-
 tanud ka oma kaasajaste humanistide
 omase antiikkultuuri austamise. Helo-
 muline näite sellest paneb utopialas-
 te varustusmõtte meenutustest ja kirjandusest,
 millega neid tutvustas Hythlod-
 daus, sellisel määral, et nad nõua-
 vad meenutustest ja teaduse õpetamise
 sisseseadmisest Utopias.³⁾ Morus helo-
 mulis-

¹⁾ filosoofid on mõeldud siin antiikse, s.t. rōiki
 võimaliku teaduse tähistavas tähenduses

²⁾ M. Mor, Utopia, lk. 145-146

³⁾ M. Mor, Utopia, lk. 163-164

tab utopialasi eriliselt andeksama meele õppimisel, mida põhendab sellega, et nad ise pärinevat meelastest. Neri eelmuud kolme aastatki meenu meele täielikums äraõppimises, nii et nad võisid vabalt lugeda Platoni, Aristotelese, Theophrastuse, Plutarchose ja Lucianose teoseid ning Aristophanes, Homerose, Euripidese, Sophoklese jt. poeetiat.

Täielikult humanistlik on saanud utopialaste suhtumine loodusteadustesse ja arstiteadusesse, mistõttest viimast nad peavad võrdväärtseks näiže saunma ja kasuliku filosoofia osaga.¹⁾ Kuna aegsete tähelepanemate ja kogumiste tulemusena oskavad utopialased ennustada laenu muutusi: rikma, tuult jne.²⁾ Mitmesuguste loodusnähtuste põhuste üle vaidlevad utopialased aga saanud nägi antix filosoofidai ja neri on mitmesugustes küsimustes arvannuste laenu muutumised. Paljudes küsimustes

¹⁾ III. Mop, Mionna, es. 165

²⁾ III. Mop, Mionna, es. 146

ühtivad utopialaste arvamusel ar-
tõrpfilosoofide arvamusetega, osalt aga
na erinevad.

Rõhutatades loodusteaduste täht-
sust, oskab Morus samal ajal näha
elateaduste harastamise raskusi
süst. Peale astroloogia ironiseerib ta
na kaasaja õppeasutustes absurdsu-
sini müüdnud loogika harastamist,
viidates eriti XIII sajandist pärinevale
Petrus Hispanuse skolastilisele loogika-
õprale.¹⁾

Oma teoses „Utopia“ on Tho-
mas Morus käsitleanud ka üht fi-
losoofilist distooplüüsi, nomenclat.
Ta näitab, et utopialased vaidle-
vad õige mõtlemisviiside letranapro-
bleemide üle, nagu näiteks võrus ja
naudingud.²⁾ Tähtsainuans vordlus-
aluses probleemiks on keel raskel
õnne mõistatus: milles seisneb raskel
õnn ja kas tal on üks või rohkem
allkaid? Paljud utopialased nat.

¹⁾ М. Мор, Утопия, кн. 145-146, 283, märkus 144

²⁾ М. Мор, Утопия, кн. 147

duvad arvama, et mõnede oma terve-
 nusti või vähevalt peamise osa an-
 nest peitub naudingus. Suurenes se-
 vad nad mõnede küsimuse religio-
 ossete vaadete, mille rõhorelt in-
 hing on surematu ja siinab jumala
 armust õnn jaos, hing et nooruse ja
 heategevuse eest maa peal ootab in-
 mest teises maailmas tase, patunde
 eest aja karistus. Suga mitte igas-
 sugust, vaid ainult auvates ja õig-
 laste naudingus, s.t. nooruse ser-
 ve inimete õnn.¹⁾ Nooruse peavad
 need loodusseadustega noorõlalist
 elu, mis ajade vahelamisel ja rea-
 dest loobumisel puhinohub mõistusest.
 Mõistus sisendab mõnede auvates
 ja armastust jumala vastu, kellest
 sõltub mõnede eksisteerimine, mis
 on ju õnn elduses.

Sin kumab stoitseer näsitlus-
 kis, mis on raktlematult mõjutand
 eluuse filosoofilisi vaateid. Nooruse
 tõstmine etra jahtpunktiks on

¹⁾ M. Mop, Mõnede, lk. 148-149

just storkutele omane. nende põhi-
neglekas on „elada kooskõlas looduse-
ga“, s.o. mõistusega kooskõlas, kuna
mõistusele alistudes vabaneb rünnere
nõgedest ja välisajade rünnest, saabu-
tab rünnetuse – „apaatia“. Ainult selli-
selt vaba inimene saab storkute arva-
tes olla õnnelik, kuna tema õnne ei
hingi meelilised naudinguud, vaid
rõõuse tundmine. Sellise mõistuse-
le põhinevne on juba olune näide rat-
sionalismist.

Mõnuse poolt utopialaste etti-
kaprobleemide edasistest näriteidest
nähtub, et ta sellealastele vaadetele
pole mõju avaldanud arnu üksi
storkud, vaid ka õppurid, kes post-
das meeliste naudinguite mõistuse-
ru kasutamist. Nii näiteks on utoo-
pialased arvanud, et „... loodus ise
niiputab meile ette meeldiva elu, s.o.
naudinguud siis roõu mere tegevuse
lõppesmärgi...“¹⁾ Selline järeldus tu-
lineb utopialaste loogilisest mõttekäi-

¹⁾ M. Moyn, Утопия, стр. 149-150

gust, mille kohaselt tekkis vastualu,
 kui loodus, sisendloodes mõnele ha-
 tahterannust teiste vastu, nõuans temalt
 samal ajal rannust enda suhtes.
 Siin avaldub juba mepunalt Epru-
 rose naudingupitutsibi kasuta-
 mine. Eprurose esikupul on Moos
 teostamisel ka naudingute jaotami-
 se loomulikus ja ebaloomulikus. Loo-
 mulikus naudingurus peavad utes-
 pialased sellised naudinguid, mis
 on searutatavad vale ja üle koh-
 tuta, mis ei tasta suuremat nau-
 dingut ega põhjusta kannatusi;
 neid, mida otsivad mitte ainult
 meeled, vaid ka terve mäistis. Teist-
 suguseid naudinguid peavad aloo-
 pialased ebaloomulikus. Näiteks ebe-
 loomulikest naudingutest annab Mo-
 us lõbutundmise auaraldused,
 ehetest ja tereuseast riitusest.¹⁾
 Saamti ei pea elorus loomulikus nau-
 dingutas jahipidamist ja tähtsusein-
 gu.²⁾

1) M. Moep, Moone, ex. 152-154

2) M. Moep, Moone, ex. 155-156

Mõnus läheb veelgi edasi nautingute klassifitseerimisel.¹⁾ Lõõmulind nautingud jaotab ta omaorda kohalisteks ja vaimseteks, omistades evlise tähtsuse nimmelt viimastele.

Kehalised nautingud jagab ta edasi veel kahte pealüki: 1) rõõmud, mida meeled aktiivselt tajuvad ja 2) rõõmud, mis tulevad keha vaimsest ja heast seisundist. Nendest esimese lüki jaotab ta veelgi kolmeks alaliigiks, nimelt: 1) nautingud, mida tuntakse „nende osade unustamisest, mis meel lõõmulon unustus on ära unustatud“, s.t. söömisest ja joomisest; 2) nautingud, mida tuntakse „nende asjade äraheitmisest, mida kehas on suure rõõlluses“ - seksuaalast jne.; 3) nautingud, mis kehale midagi peenole ei anna ega ära ei võta, vaid mõjutavad midagi selapärastelt vaimse meeli, nõiteas unustia. Terve kehaliste nautingute pealüki moodustab õieti üks nauting - termis. Termist peavad utropialased nõiji nau-

¹⁾ III. деп., Стоуня, в. 156-160

dirigiti aluses.¹⁾ Sellipärast omistab Moos suurt tähtsust nehalisele rassatusele, tunnustades nehalise rassatuse atena põhimoõtteid: arendada võimekust ja sõjaliste harjutustega tugev ja tugev rüha.

Nüüis näitab Moos, nagu eostatust nähtub, naandruuteprobleemi vaja üstraajalult, kõbelemata mornimast isegi siltsid naandruuid, millele tähelepanu osutamise eest & praurose filosoofidat süüdiotati eüderanuse propagerimises.

Moose eütraaprobleemide lahendamise on mõistuse ja elupaeta, raba asketismist — seega progressiivne. Utopia moraal on tõeline klassideta ühiskonna moraal, mis on läbi m-
hunnud eromandi rihkumisest, kuna rimeane on Moose arvates kõigi raa-
ajale omaate pakele alus ja põhjus.

Sevastu ei saa progressiivsus pidada tähelepanu, mida Moos omistab utopiaontle, misgi na utgi-

¹⁾ III. Moos, Moosus, lx. 157-158

konkreetsete lahendamisel esineb tal progressiivseid poosi nõrvalt jäänud vaadetega.

Näiteks Rousseu konservatiivsus on mõistepoolest fakt, et ta Utopiaa nõr-
sõo kasvatamise ülesande jätab vai-
multure ülesandeks. Asjaolu aga, et Utopias
nõrultures võivad olla ka vai-
sed, mis sellega nõrvalt meestega tegele-
vad nõrso kasvatamise ja õpetami-
sega, on loomult progressiivne ja
kiinnatav.

Plaanisus positiivsus poonus
Utopiaa religioonis on täielik use-
vabadus. Utopiaa seaduste kohaselt
ei viisata kedagi taha use pärast,
misda ta pooldab.¹⁾ Sellise seadu-
se olvad Utopiaa nõr looja nõrõnes
Utopus andnud väike nõr Utopiaa
nõr eksistentsuse algusaastal, et
hoida ära võimalikke stsefüürid
use pärast, kuna alati lüüub rui-
mestel erinevusi useilistes vaadetes.
Utopus seadis ülesse vaid kasv tõrõnust.

¹⁾ III. Mer, Wõnua, lk. 199-200

Esiteus ei tohtinud hinnata mormoonismust nii madalalt, et uskuda kauge kähvikuist naas neha ja teesus ei tohtinud kahelda jumala olemasolus ning selles, et maailma juht peaks peema-
 era take.¹⁾ Need nõuded on moraalilised Platoni „Politeiaya” ja on avastavasti piistitatud mormoonist huvidest lähtudes.²⁾ Kuid isegi nendest tragismustest üleastuvaid riimesi ei näistata ego-
 nismata taja. Need meelatakse vaid one raadete propageerimine ja neid ei valita kunagi riigiametisse.

Neis seisukohtades avaldub väga selgelt morose suhtumine teine naasajale nii idromuultrusse etseti-
 desse ja mormooni tajamisesse nende usuliste tõuspidamiste pärast. Morus püüab utopialasid säästa mõjulist naasajal esinevat religioosimismust lahendamisest tulevaid ebameeldivustest ja pahelis-
 test nähetest.

¹⁾ M. Mor, Moroon, lk. 200

²⁾ S. B. Mor, Oduvibenerum bozperum morasa Mor, lk. 199

Usuvabadus võimaldab Utoopias paljude erinevate usulahkude sisenemist.¹⁾ Ka ühes ja samas linnas võib olla mitmeid usulahke. Ühed utoopialased austavad jumalusena päikest, teised nunnu, kolmandad mõnd planeeti. Mõned aga austavad koguni ehtselt või teist väljapaistvat isikut. Enamus utoopialasi, eriti nende suure osa, usub hoopis erilisse jumalikusse jõusse, mis on tundmatu, igavene, süsaamatu, määratu, palju kõrgemal seisel inimese mõistuse võimest ja ulatusest ning mis larvalvalgumina täidab kogu maailma. Seda erelist jõudu nimetavad utoopialased kõige isas ja onustavad temale kõigi asjade alguse, arengu, muutumise ja lõpu. Ka paljud nendest utoopialastest, kes jumaldavad päikest, nunnu või midagi nunnu sarnast, tunnustavad peale selle veel ühe kõrgema jumaliku jõe ole-

¹⁾ M. Mor, *Utoopia*, lk. 196-197

masolu, mida üldiselt nimutatakse Mithras.¹⁾ Jumala olemuse küsimuses on maanuse sõjunaegsed pärisõnne lähedased, kuna ta seostab jumala loodusega.

Kuna utopialased on kõige ühisele avamusele jumala põlvkonnase suhtes, siis kasutavad kõige erinevad usulahud ühtisi ja sama nimeid. Erinevate usulahkumuste hulgas kodanusest kogunevad koguni ühisele jumalateenistusele ja kasutavad ühiseid palvetusi, mis sisaldavad peamiselt tänuavalduse jumalale selle eest, et olla saanud mõige ideaalsema riigina paremas - Utopiasse.²⁾ Siit tuleb, et romeus kasutab nimeid utopialaste vennuses nende riigina paremases mõeldes mõnide teiste riigidatidega. Täsi onna ette mõha, et

¹⁾ Mithra on vanade pärlaste peajumala nimetus. Tema kultus algas I s.l. m.a.j. ja levis tugevasti Rooma impériumis, mõjutades kristluse arengit ja usulohitust.

²⁾ M. Mop, Mõnne, lk. 214

ideaalne klassidita riik ei raja kuni
 mu abel oma eliste selgitamiseks.

Et mahutada arvukaid raski-
 hulki, selline on Utopia kinnud
 ehitatud väga avaratena. Kuna nad
 on väga suured ja arhitektuuriliselt
 eriti kaunid, paunuvad nad sun-
 rapärasest vaatepilti. Suurus on nad
 vastupidiselt teistele Utopia koostele
 hämarad, kuna utopialaste ar-
 vates on hämaruses parem palves
 neostuda.

Preestrid on Utopias vähe.¹⁾
 Neide arv ei ulatu üheski era-
 nas üle kolmetoistümne, olles võrd-
 ke kinnute arvuga. Sõdade puhul
 suunatakse neist seitse preestrit
 sõjaväesse ja valitakse viimaste ase-
 mele samasuguse arv asendajaid. Kui
 erinused sõjast tagasi tulevad, sa-
 vad nad kinnitamatu oma endi-
 sed kohad tagasi, kuna asetäitjad
 jäävad apertiselt peapreestri saatjas-
 konda, moodustades nii reservi, kust

¹⁾ M. Mop, Utopia, lk. 206

alati on võimalik saada asendajaid esimestele.

Prestrid ja neid juhtivad peaprestrid, saavuti nagu ametuudeni, vald rahvas. Prestrid peavad oma laitmatu eluviisiga dema esnejuks rõigale teistele utoopialastele. Neade eesandeks on hoolitseda nii noorsoo õpetamise kui ka noortest laitmatute nõunetega ja noorloomade kodanike kasvatamisega. Õpetajate kohustuseks on istutada veel vanu maha ja õmadesse lapsehõngedesse nooralt õiged ja niigi peisisemised vajaliku vaated. Karistuseviisidest kasutavad vaidumloomad ainult noorloomad ja puumalateunistustest osavõtu melanist.¹⁾ Nümsast peavad utoopialased väga kätkestavaks ja karmiks karistuseks.

Prestrid ise ei allu esinuste nõual emiliaule nohtule, vaid jäävad iseendi ja jumala hoolis.²⁾ See tähendab, et Noms on Utopias riikide niigist lahutamud. Tä lähtub sel-

¹⁾ M. Mop, Noms, lk. 207

²⁾ M. Mop, Noms, lk. 207

lisest arvestusest, et kuna preestrite arv on Utoopias väga väike ja neil puudub võim, siis ei saa nende aumiteod kuidagi ohustada niigi üldist hüvanõuet.

Omapärasus ja progressiivsus ideel on ilmsel su, et preestritel lubatakse abielluda naise ja preestrites võivad olla ka naised.¹⁾

Kuivõimalikult on ilmsel kirjeldanud utoopialaste matuseombid. Utoopialased leiavad oma surmest vaid neid, kes on lahunud elust vastu tahtmist ja hirmu tundes, kuna sellises summas nähakse halba ennet.²⁾ Neid surmeid aga, kes on lahunud elust võimsalt ja lootusrikkalt põletatakse võimsa laule saatel, kusjuures resteldakse nende meeldivatest tegudest, varustest ja ilusast summast. Utoopialased on arvanud, et surmehinged rühivad ise juures, kui nendest kõneldakse. Seega usuvad utoopialased hingede suremest. Sejuures aga ei propageeri Utoop

¹⁾ M. Mop. Utoopia, lk. 207

²⁾ M. Mop. Utoopia, lk. 201-203

pia moraal onuti panna harrataguse
 lu wnel loobumist maapealsetest rõ-
 nudest, vastupidid, ta nutsub rai nesi
 õnne otsima maisest elust. Peetõttu ei
 hävita Utoopia moraal minustes ta-
 het ega sunni neid jõuetult alustama
 saatuseli nagu see on oma me risti-
 kuli moraalile, mis „Seda, kes roger
 elu aeg töötab ja tunneb puudust,
 õpetab... alandlikkus ja kannatlikkus
 maises elus, lohetades lootusega
 taevasele tasule.“¹⁾

Moruse ratsionalistliku ma-
 pealse õnneleku elu idee on ta religioos-
 sete vaadeteiga vastuolus.

Moruse eluajal, s.o. XV ja XVI
 sajandi vahetusel tähendas ratso-
 nalism iihiskondliku mõtte vahasta-
 miist religioosse varmuipimeduse uduist,
 etendades seiga progressiivset osa.²⁾
 Januti etendas na panteismi XVI sa-
 jandil progressiivset osa ja oli hõlise-
 ma materialismi ja ateismi eelastmeks.

1) V. I. Lenin, Sotsialism ja use, Teosed, 10. r.,
 Tallinn 1952, lk. 64

2) B. H. Bonner, Ustopyrecoe znerenie „Gionni“, lk. 25

„Vaatamata kõigile järeleand-
mistele vana sehtes, vaatamata te-
male, nagu humanistide enamusele
iseloomulikele piiridele leida komp-
romissi religiooni ja mõistuse vahel,
tuleb Moos astuda austavale koha-
le uue ilmaliku maailmavaate eest
võitlejate ridades.“¹⁾

Saunti liidub Moose poolt
antud kasvatus- ja hariduse proble-
emide lahendamises palju progressiivseid
ja väärtuslikke ideid.

---

¹⁾ В. И. Вольф, Историческое значение. Утомлен, с. 26

Lõpp sõna

Thomas Morus, XVI sajandi väljapaistivaim humanist ja õpetlane ning ihtlasi oma kaasajal Inglismaal väga populaarne kirjiteglane, on ajalukku läinud tähelepanuväärse teose „Utopia“ autorina.

„Politiitiline ja ühiskondliku kirjandus tunneb vähe teoseid, mis omaaegsed nii suurest mõju, kui T. Moruse väike raamatukene „De optimo republicae statu“...“ kirjutas nõuniku ja ajaloolase akadeemiku V. P. Volgin „Utopia“ tähtsust hinnates.

Thomas Moruse „Utopia“ omab väärtsust kõigepealt seetõttu, et see on esimene teos ajaloos, milles käs-

---

¹⁾ В. П. Волгин, Утопическое знание. Утопия, с. 5

tebasse üles niisuguse erasomanduse
kaotamise vajadusest ja kirjeldat-
akse ideaalsel sotsialistlikul ühis-
kondal, kus puudub erasomand ja
seega ka rõhujad ning rõhu-
tavad.

Morus on nimetanud oma
ideaalsel niigi "Utopians," s. t.
kohas, mida ei ole olemas ja
esitanud ta aruult unistusena pa-
remast ja õiglasemast ühiskon-
nast, mille teostamises ta
ei näe mingit reaalset rõiima-
lust. See on ka loomulik, ku-
na tema kaasajal poleud
küll olemas ei Inglismaal ega
ka muudel mujal sellist reaal-
set jõudu, mis oleks seentud
luna niisugust ideaalsel ühis-
konnakonda, nagu Morus sel-
lest unistas. Seega Moruse kaas-
aja ajaloolised tingimused määr-
asid ära ka tema raated.

---

¹⁾ Sõna "utopia" on tulitatud kreeka ke-
lest. "u" tähendab kreeka keeles "ei"; "topos" - koht.

"Kapitalistliku tootmise ebanü-
selle seisundile, ebanüpsiteelile klas-
sivaherordadale vastasid eba-
nüpsud teooriad." ¹⁾

Kuigi ka Moles, nagu
kõik järgnevatel sajanditel te-
gutsevad utopistid, oli "... seen-
ritud uue ühiskonna elemen-
did konstrueerima oma peast,
sest vanas ühiskonnas endas
ei olnud need elemendid veel
kõigile nähtavalt esile kerki-
nud..." ²⁾ esineb tema poolt kirjel-
datud ideaalses ühiskonnas
küllaltki palju väga väärtus-
likke ja progressiivseid ideid,
mis ümber töötatud nüpel on
ellu ravenudatud tänapäeva
sotsialistlikes riikides. Sellis-
test ideedest tähtsamaks ja põ-
hilisemaks on loomulikuult ideid
ideaalse ühiskonna rajanemisest
ühisomandile. Progressiivsed on

¹⁾ Fr. Engels, Anti-Dühring, lk. 226

²⁾ Fr. Engels, Anti-Dühring, lk. 233

aga ka Mousse ideed naide
 ühiskonnaliikumete, nii meeste kui
 na naiste võrdsest ja üheõigus-
 lusest; nende sõbralrusest koos-
 tööst ja üksteise abistamisest; hoi-
 duse kõigile kätte saadavusest j.

Mousse ideaalne ühiskond si-
 saldab isegi mitmeid konnuniist-
 lusele ühiskonnale omaseid jooni,
 nagu kauba tootmise kaotamine (välje
 avatud väliskaubandus), konnuni-
 stsi omase jaotuspriintsiibi „iga
 ühele tema vajaduste järgi“ rase-
 damine ja aruult ühe ühiskonnandi vor-
 ni sisse seadmine sotsialismile omase
 kate ühiskonnandi vormi asemele.

Kuiigi Mous on õieti ette näi-
 nud ka seda, et ideaalses ühis-
 konnas, kus valitseb jaotuspriint-
 siip „igauhele tema vajaduste järgi“,
 peab valitsema saaduste küllus, jääb
 sellise olukorra saavutamise põhjen-
 damine tal ebaeasess, kuna ta
 ei oska ette näha, et selles on tin-
 gimata tarvilra tootmisjõudude
 kõrge arenenistase.

Näga õigeid ja humaanseid mõtteid on ilmsel avaldanud so-
ses sõdadesse sehtunise proble-
miga, näidates ideaalsel viisi
rahvarnastavana ja sõdu väl-
tavana.

Peale ajaloo esmakordse
sotsialistliku ühiskonna kujutami-
se omal T. Moreuse „Utopia“ täht-
sust ka veel XVI sajandi Inglismae
ajaloo allikana, andes heigaliselt
väärtustluse andmeid tol ajal toi-
munud tarastamiste põhjuste, me-
todite ja tagajärgede kohta. Seda
kinnitab asjaolu, et kõigi hilisema-
te vastavad ajajärnu näsitlevate
uurimuste niiputamisil on kasu-
tatud allikana T. Moreuse „Uto-
piat“. Nõukogude ajaloolane pro-
fessor V. F. Semjonov, kes on põhjali-
kult uurinud Inglismae tarastami-
ste perioodi ajalugu, on Moreuse
„Utopiat“ hinnanud kui kõige vää-
rtuslikumat dokumenti Inglise XVI saj.
tarastamiste ajaloo kohta. ¹⁾

1) В. Ф. Семёнов, Опроасневание и крестьянские
губернии в Англии XVI века, с. 61

Näitustelend on Moruse poolt antud andmed eriti seetõttu, et ta on kaasaega vaadeldud kriitilise pilguga, alla kriipsutatades kõiki tolle ajaajärqule tseloonulise pahesid ning puudusi. Kui õieti Morus oma kaasaaja pahesid mõistis, näitab see, et ta kaasaegsel Inglismaal valitsevate pahede alust oskas näha eramaandis ja Inglismaa alusesse kriitilise analüüsinuse tulemusena jõudis järeldusele eramaandi kaotamise vajalikkusest.

Thomas Morus oma teosega „Utopia“ sai ühiskondlike mõtte ajaloos suuna rajajaks, mida tema teose järgi nimetatakse utopilisena sotsialismiks.

Utopiline sotsialism onab aga erilist tähtsust seetõttu, et Marx Engels võtsid temalt mõtte ekspluaatorliku ronna hävitamise vajalikkusest, tõstes sotsialistliku mõtte arengu uuele, nõrgemale tasemele - teadusliku sotsialismi tasemele,

mis sai uue esplaneerimisest vaba
 klassideta ühiskonna rajamise tea-
 duseks.

Seeja on elorus andnud täht-
 sa panuse roogu inimkonna progressis,
 mistõttu ta on hinnatud roogu progres-
 siivse inimkonna poolt, eriti aga ken-
 des maades, kus sotsialism on elle-
 veidud, nõige rohkem aga Nõu roogude
 keedes — esimeses sotsialismi maas
 roogu maadmas.

Kasutatud kirjandus koos
tarkitatud lihenditega

I Maksismi-leninismi klassikud

1. K. Marx, Kapital, Poliitilise ökonomia mõtlik, Esimene köide, Tallinn 1953 = K. Marx, Kapital, I r.
2. Friedrich Engels, Anti-Dühring, Tallinn 1954 = Fr. Engels, Anti-Dühring
3. К. Маркс и Ф. Фурье, Статьи из "Deutsche Brüsseler Zeitung", Социализма, том I, Москва-Ленинград 1929 лк: 109-258
4. V. I. Lenin, Naroduvõline teostamatute plaanide pärlid, Teosed, 2. r. Tallinn 1949, lk. 409-437

5. V. J. Lenin, Sotsialism ja usk, Teosed, 10. r. Tallinn 1952, lk. 64-68
6. V. J. Lenin, Riigist, Sverdlovi ilirakolis 11. juunil 1919 peetud loeng, Teosed, 29. r., lk. 434-452 = V. J. Lenin, Riigist, Teosed, 29. r.
7. V. J. Lenin, Koolivälise haridustöö I Ülemaasilise kongress 6.-19. mail 1919, Teosed 29. r., Tallinn 1954, lk. 305-346 = V. J. Lenin, Teosed, 29. r.

II Allikad ja muu kirjandus

1. R. N. Chambers, Thomas More, London (1936) = R. N. Chambers, Thomas More
2. Карл Каутский, Томас Мор и его Утопия, С.-Петербург 1905. = К. Каутский, Томас Мор и его Утопия
3. Т. М. Кушнерь, Лекции по истории экономической борьбы Западной Европы, Петроград 1918 = Т. М. Кушнерь, Лекции по истории экономической борьбы Западной Европы

4. Я. А. Левинский, Рецензия на „Утопия“ Томаса Мора, Средние века, Сборник, Выпуск V, Москва 1954 = Я. А. Левинский, Рецензия на „Утопия“ Томаса Мора
5. А. И. Малеин, Издания и переводы „Утопия“, Томас Мор, Утопия, Москва МСМЛIII, кн. 257-263 = А. И. Малеин, Издания и переводы „Утопия“
6. Томас Мор, Утопия, Москва МСМЛIII, = III. Мор, Утопия
7. А. Л. Мортон, История Англии, Москва 1950 = А. Л. Мортон, История Англии
8. Ф. А. Петровский, Томас Мор, Томас Мор, Утопия, Москва МСМЛIII, кн. 249-256 = Ф. А. Петровский, Томас Мор
9. В. Ф. Семенов, Ограбление и крестьянские движения в Англии XVI века, Москва-Ленинград 1949 = Ф. В. Семенов, Ограбление и крестьянские движения в Англии XVI века

10. В. Ф. Семёнов, Пауперизм в Англии XVII века и законодательство Тюдоров по вопросу о пауперах, Средние века, Сборник, Выпуск IV, Москва 1953 = В. Ф. Семёнов, Пауперизм в Англии XVII века
11. Э. В. Тарле, Общественная воззрения Томаса Мора в связи с экономическим состоянием Англии его времени, С.-Петербург 1901 = Э. В. Тарле, Общественная воззрения Томаса Мора
12. В. П. Воллин, Историческое значение "Утопии", Томас Мор, Утопия, Москва МСМЛIII, к. 5-39 = В. П. Воллин, Историческое значение "Утопии"
13. В. П. Воллин, История социалистических идей, часть первая, Москва-Ленинград 1928 = В. П. Воллин, История социалистических идей I

Sisukord

	lk.
Sissejuhatus	2
<u>I</u> Thomas Moreuse elu ja tegevus	10
<u>II</u> Inglismaa <u>XV</u> - <u>XVI</u> sajandil ja ka- pitalismi tekkajastu pahede kajastu- mine T. Moreuse „Utopias”	
1. Inglismaa <u>XV</u> - <u>XV</u> sajandil	37
2. Inglismaa <u>XVI</u> sajandi tegelikkuse kajastamine „Utopias”	67
<u>III</u> Ideaalse ühiskonna kujutamise T. Moreuse „Utopias”	
1. Utopia kirjeldus ja majanduselu	84
2. Utopia ühiskondliku ja vaimse kord	105
3. Kultuuri ja ideoloogia probleemide lahendamise „Utopias”	104
Lõppsõna	157
Kasutatud kirjandus koos tarkitatud lühenditega	16